

หนังสืออ่านเพิ่มเติม

“วรรณกรรมท้องถิ่น : หมอลำ”

โดย

รจนา อินทร์เหล่าใหญ่ (ครู คศ.๒ ชำนาญการ)

โรงเรียนนวมนพิทยาคม อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๓

คำนำ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้กำหนดให้สถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้สถานศึกษาจะต้องจัดการเรียนการสอนให้มีการสอดแทรกองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น จึงได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น: หมอลำ มีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมอลำ ความคิด ความเชื่อ เป็นผลงานเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ ค้นคว้าเพิ่มเติมจากที่ได้เรียนในห้อง และมีได้มุ่งหวังเพื่อการค้าหรือธุรกิจใดๆ เนื้อหาสาระความรู้ในสื่อนี้ได้มาจากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลในเอกสารตำราของเอกสางานวิจัย อินเทอร์เน็ต เพื่อไปใช้ประกอบกรเรียนการสอน ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

รจนา อินทร์เหล่าใหญ่

กรกฎาคม ๒๕๕๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	๕
ความเป็นมา	๖
วิวัฒนาการของหมอลำ	๗
ประเภทของหมอลำ	๘
หมอลำพื้น	๘
หมอลำกลอน	๙
หมอลำหมู่	๙
หมอลำเวียง	๑๐
หมอลำซิ่ง	๑๐
หมอลำเพลิน	๑๐
บุคคลหมอลำอีสาน	๑๑
หมอลำทองมาก จันทะลือ	๑๒
หมอลำเคน ดาเหลา	๑๒
นางฉวีวรรณ พันธุ	๑๓
นางบุญเพ็ง ไผ่พิวงชัย	๑๓
หมอลำคำปุ่น ฟุ้งสุข	๑๔
หมอลำทองคำ เฟื่องดี	๑๔
หมอลำสมาน หงษา	๑๕
หมอลำบานเย็น รากแก่น	๑๕
เชิญมาเกริ่นดำเนิน(กลอนลำ)	๑๗
กลอนลงลำ	๑๗
กลอนลำเหม็ดคีน	๑๘
กลอนไต้	๑๘
กลอนคิ่ง	๑๙
กลอนต่ง	๒๐
กลอนอ้อจรรย์	๒๑
กลอนสอย	๒๒
กลอนเจียง	๒๘

เรื่อง	หน้า
คำสั้น	๒๕
กลอนคำเรื่อง	๓๒
กลอนเชิง	๓๘
กลอนสี่อง	๓๕
กลอนเพอะ	๔๐
กลอนล่องของ	๔๓
กลอนเว้าสาว	๔๔
กลอนพื่อนแบบต่างๆ	๔๘
คติสอนใจในกลอนคำ	๕๐
บทบาทด้านความบันเทิง	๕๐
บทบาทการให้ความรู้	๕๑
บทบาทด้านชุมชน	๕๓
คำถามท้ายเล่ม	๕๕
บรรณานุกรม	๕๖
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	๕๗

หมอลำวรรณศิลป์แห่งอีสาน

บทนำ

เพลงพื้นบ้านเป็นผลงานการสร้างสรรค์ของชาวบ้าน รับรู้โดยชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีความมุ่งหมายเพื่อความบันเทิงและความเพลิดเพลินในยามเทศกาลหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเนื้อหาที่ถ่ายทอดออกมาจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และพฤติกรรมของคนในสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมทางดนตรีและการแสดงที่หลากหลาย เช่น เพลงโคราช เจริญ กัณฑ์ริม และหมอลำ ฯลฯ โดยเฉพาะหมอลำแล้วนับว่าเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมที่สุดของชาวอีสาน

“ หมอลำ ” เป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี โดยเฉพาะหมอลำดังๆหลายคน เช่น พรศักดิ์ ส่องแสง จินตหรา พูนลาภ และบานเย็น รากแก่น ก็มีมีส่วนช่วยทำให้คนในภาคอื่นรู้จัก “ หมอลำ ” กันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี หมอลำที่คนส่วนใหญ่หรือเด็กรุ่นใหม่รับรู้มักจะเป็นเรื่องของความบันเทิงที่มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยน หรือแต่งองค์ทรงเครื่องแบบอย่างสมัยใหม่มากกว่า เช่น หมอลำซิ่ง ลูกทุ่งหมอลำ ลำเพลิน เป็นต้นซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่โดยแท้จริงแล้ว หมอลำยังมีหน้าที่และบทบาทอีกหลายอย่าง ดังนั้น เพื่อเป็นการแนะนำให้รู้จักศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะนี้ กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม จึงขอนำบางส่วนของผลงานวิจัย เรื่อง “ สถานภาพและบทบาทของหมอลำท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรณีศึกษาหมอลำในจังหวัดอุบลราชธานี ” ของนายสุบรรณ จันทบุตร และนายทองมาก จันทะลือ (ศิลปินแห่งชาติ) มาเสนอให้ทราบพอสังเขป ดังต่อไปนี้

ความเป็นมา

คำว่า "ลำ" มีความหมายสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นชื่อของเรื่อง อีกอย่างหนึ่งเป็นชื่อของ การขับร้อง หรือการลำ ที่เป็นชื่อของเรื่อง ได้แก่เรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องนกกอกน้อย เรื่อง ท้าวกำกาคำ เรื่องขูลูนางอั้ว เป็นต้น เรื่องเหล่านี้โบราณแต่งไว้เป็นกลอน แทนที่จะเรียกว่า เรื่องก็เรียกว่าลำ กลอนที่เอามาจากหนังสือลำ เรียกว่า กลอนลำ อีกอย่างหนึ่งหมายถึงการขับร้อง หรือการลำ การนำเอาเรื่องในวรรณคดีอีสานมา ขับร้อง หรือมาลำ เรียกว่า ลำ ผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้องวรรณคดีอีสาน โดยการท่องจำเอากลอน มาขับร้อง หรือผู้ที่ชำนาญในการเล่านิทานเรื่องนั้น เรื่องนี้ หลายๆ เรื่องเรียกว่า "หมอลำ"

หมอลำเป็นมหรสพพื้นบ้านที่มีการร้องประกอบกับการเป่าแคน เป็นที่นิยมของชาวอีสานอย่างกว้างขวาง มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นนี้อาจขึ้นอยู่กับค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมโลก ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดง การนำเสนอและเนื้อหาที่แตกต่างกันทำนองและประเภทของหมอลำต่าง ๆ เช่น ลำพื้น ลำกลอน ลำชิงชู้ ลำหมู่ หมอลำเพลิน และหมอลำกลอนซึ่ง หมอลำได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวอีสานเรื่อยมา ดังที่ เจริญชัย ชัยไพโรจน์ ได้กล่าวถึง ลำ

กลอนว่าเป็นการลำที่ใช้บทกลอนโต้ตอบกันระหว่างหมอลำชายและหญิง ในเรื่องต่าง ๆ โดยมีเครื่องดนตรีประกอบคือ แคน บทกลอนที่หมอลำใช้ลำเรียกว่า “กลอนลำ”

กำเนิดหมอลำ หมอลำกำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพราะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่กล่าวกันว่าน่าจะเกิดขึ้นเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว โดยมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเจริญของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีการสันนิษฐานไว้ ๓ ประการ คือ

๑. เกิดจากความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่า ผีเหล่านี้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถบันดาลให้เกิดภัยธรรมชาติและเจ็บป่วยแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงทำพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยตามวิธีการของหมอผี คือ การขับ ลำผีฟ้า ลำส่อง ลำทรง แล้วพัฒนาการลำเป็น “ลำพื้น” และ “ลำกลอน” ตามลำดับ

๒. เกิดจากธรรมเนียมการอ่านหนังสือผูก และการเทศน์ลำ หนังสือผูก คือ วรรณกรรมพื้นบ้านที่มีการจารลงในใบลาน เรื่องราวที่จารอาจเป็นชาดก หรือนิทานพื้นบ้านที่สนุกสนาน เช่น สังข์สินไช กำพรวีสินน้อย ฯลฯ สมัยก่อน ในภาคอีสานมักจะมีการอ่านวรรณกรรมพื้นบ้านในที่ประชุมเพลิง โดยเจ้าภาพจะหาหมอลำมาอ่านขับลำนำหนังสือให้ผู้มาร่วมงาน ได้ฟังคล้ายเป็นมหรสพ หรือแม้แต่ในงานสมโภชสตรี ที่เรียกว่า “งันหม้อกรรม” คือ การอยู่ไฟหลังคลอด เมื่อมีเพื่อนบ้านมาเยี่ยมหรือแสดงความยินดีก็มักมีการจับกลุ่มกันฟังนิทานจากหนังสือผูก ซึ่งความนิยมในการอ่านหรือฟังนี้เอง ที่ทำให้เกิดการคิดวิธีการอ่านให้น่าสนใจ หรือคิดการแสดงประกอบการเล่าเรื่อง แล้วต่อมาก็มีการใช้ “แคน” เป็นดนตรีประกอบ จนเกิดเป็นการแสดงที่เรียกว่า “ลำพื้น” ขึ้น

๓. เกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว เนื่องในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การเซ็นฝ้าย หรือในงานนักษัตฤกษ์ โดยหนุ่มสาวได้มีโอกาสสนทนากันด้วยโวหารที่ไพเราะ และมีความหมายลึกซึ้งที่เรียกกันว่า ผูกผญาหรือจ่ายผญา (อ่านว่า ผะ - หยา หมายถึง คำคม สุภาษิตที่ชาวอีสานใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติอยู่ในจารีตประเพณี หรืออาจหมายถึงคำพูดที่พูดให้คิด มักเป็นคำพูดที่คล้องจองกัน แต่ไม่จำเป็นต้องมีสัมผัสเสมอไป ส่วนการจ่ายผญา คือ การตอบคำถาม ซึ่งมีผู้ถามแล้ว ก็ตอบไป เป็นการพูดธรรมดา ไม่มีการเอื้อนเสียง ไม่มีทำนอง แต่เป็นจังหวะ มีวรรคตอน ซึ่งฝ่ายชายมักลำเป็นคำถามและฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายตอบ หรือจ่ายผญา)

วิวัฒนาการของหมอลำ

หมอลำเป็นมหรสพพื้นบ้านที่สำคัญของชาวอีสาน คำว่า “ลำ” แปลว่า “ขับร้อง” มาจากคำเดิมว่า “ขับลำนำ” ทั้งนี้วิเคราะห์ได้จากหลักฐานที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ ของชาวไทยและชาวลาวดังนี้ คือ ในภาคเหนือของไทย ใช้คำว่า “ขับ” เช่น ขับซอ ซึ่งหมายถึงการขับร้องที่ประสานด้วยเสียงซอ แต่ปัจจุบันนิยมเรียกแต่

เพียงว่า “ซอ” เช่น ซอจับนก ซึ่งหมายถึงจับร้องชมธรรมชาติ แทนที่จะเรียกว่า จับซอจับนก ในตอนเหนือของ ชาวลาว ใช้คำว่า “จับ” เช่นเดียวกัน เช่น จับจิม จับชำเหนือ จับทุ่มหลวงพระบาง จับเชียงขวาง ในภาคอีสาน ของไทยใช้คำว่า “ลำ” เช่น ลำพืน ลำกลอน ลำหู่ และลำซิ่ง ส่วนในภาคใต้ของลาวใช้คำว่า “ลำ” เช่น ลำบ้าน วอก ลำมหาชัย ลำสีพันดอน และลำคอนสวรรค์ ส่วนในภาคกลางของไทย เดิมใช้คำว่า “จับลำน้ำ” ปัจจุบันใช้คำ ว่า “จับรอง”

ความเจริญก้าวหน้าของหมอลำก็คงเหมือนกับความเจริญก้าวหน้าของสิ่งอื่นๆ เริ่มแรก คงเกิดจากผู้ เฒ่าผู้แก่เล่านิทาน นิทานที่นำมาเล่าเกี่ยวกับจารีตประเพณีและศีลธรรม โดยเรียก ลูกหลานให้มาชุมนุมกัน ที่ เรกนั่งเล่า เมื่อลูกหลานมาฟังกันมากจะนั่งเล่าไม่เหมาะ ต้องยืนขึ้นเล่า เรื่องที่นำมาเล่าต้องเป็นเรื่องที่มีในว րณคดี เช่น เรื่องกาพย์กลอน ลินชัย เป็นต้น ผู้เล่าเพียงแต่เล่า ไม่ออกท่าออกทางก็ไม่สนุก ผู้เล่าจึงจำเป็นต้องยกไม้ ยกมือแสดงท่าทางเป็น พระเอก นางเอก เป็นนักรบ เป็นต้น

เพียงแต่เล่าอย่างเดียวไม่สนุก จึงจำเป็นต้องใช้สำเนียงสั้นยาว ใช้เสียงสูงต่ำ ประกอบ และหาเครื่อง คนตรีประกอบ เช่น ซุง ซอ ปี่ แคน เพื่อให้เกิดความสนุกครึกครื้น ผู้แสดง มีเพียงแต่ผู้ชายอย่างเดียวไม่มีรส ชาติเผ็ดมัน จึงจำเป็นต้องหา ผู้หญิงมาแสดงประกอบ เมื่อ ผู้หญิงมาแสดงประกอบจึงเป็นการลำแบบสมบูรณ์ เมื่อผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ก็ตามมา เช่น เรื่องเกี่ยวพาราสี เรื่องชิงดีชิงเด่น ขาด (แย่ง) ชูขาดผัวกัน เรื่องโจทย์ เรื่องแก้ เรื่องประชัน ชันเท้า เรื่องตลกโปกฮาที่ตามมา จึงเป็นการลำสมบูรณ์แบบ

หมอลำมีต้นกำเนิดจากประเพณี ๔ อย่างคือ การเล่านิทาน การเว้าผญา การสูตรขวัญ และการเทศน์ การเล่านิทานนั้น มักดำเนินเรื่อง ด้วยภาษาร้อยแก้ว แต่ตอนที่สำคัญและสะเทือนอารมณ์ ผู้เล่ามักจะเล่าด้วย สำนวนร้อยกรอง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการเล่านิทานทั้ง ๆ ไป หรือ การเล่านิทาน ในงานศพ ที่เรียกว่า “จันเฮือนดี” ต่อมาการเล่านิทานก็กลายรูปมาเป็น การลำพืน หรือ หมอลำพืน ซึ่งหมายถึงหมอลำนิทาน โดยนำเอาบท กลอนจากนิทานชาดก หรือตำนาน มาลำ เช่น นิทาน เรื่องท้าวแก้ว ท้าวหมาหุขุ ท้าวหน้าผาก ไกลกระด้น ท้าว จำปาสีตัน ตำนานเรื่องการสร้างเวียงจันทร์ เป็นต้น

ประเภทของหมอลำ

หมอลำแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. หมอลำที่แสดงเพื่อความบันเทิง ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำเรื่อง และหมอลำเพลิน เป็นต้น ซึ่งแต่ละอย่างก็จะมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น หมอลำกลอน เป็นการโต้ตอบกลอนสด อาจจะเป็นชาย-ชาย หรือชาย-หญิงโต้ตอบกัน เนื้อหาจะเป็นเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ นิทานพื้นบ้าน คติธรรม ใช้แคนเป็นดนตรีประกอบ ส่วน หมอลำเรื่อง จะเป็นการลำเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน หมอลำเพลิน จะเป็นกลอนลำที่มีทำนอง จังหวะเร็ว สนุกสนาน ไม่มีการเอื้อนเสียง ให้ความครึกครื้นเข้ากับลีลาการเต้น ทำนองได้รับอิทธิพลจากเพลงลูกทุ่งและเพลงไทยสากล ลำเต้ย เป็นกลอนลำที่มีทำนองสั้น กระชับกระเฉง ไม่เอื้อนเสียง ทำนองแสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน ส่วนใหญ่ใช้เกี่ยวพาราสี และเสนอสาระที่ต้องการเฉพาะเรื่อง ทำนองมีหลายทำนอง คือ เต้ยโจง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยโนนตาล

๒. หมอลำที่แสดงในพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำผีฟ้า เป็นการลำที่มีจุดประสงค์ ๒ อย่างคือ รักษาคนป่วย หรือ พยากรณ์ดินฟ้าอากาศ ทำนองลำจะเป็นจังหวะสั้นบ้าง ยาวบ้าง ดนตรีที่ใช้คือ แคน เนื้อหาของกลอนลำ จะเป็นการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ล่ำอัญเชิญมา ผู้ล่ำมีคนเดียว หรือมีบริวารเป็นผู้พ้อนรำประกอบลีลา การพ้อนไม่มีแบบแผนแน่นอน โดยทั่วไป หมอลำต้องเลือกทำนองการลำให้สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องด้วย เพื่อให้กลอนลำมีความกลมกลืน อันจะทำให้มีความไพเราะ ก่อให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์และอารมณ์คล้อยตาม หมอลำไปด้วย และการลำของหมอลำแต่ละคน อาจจะมีสำเนียงการลำ หรือลีลา ที่เรียกว่า วาดลำ ที่แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น วาดลำอุบล จะเป็นสำเนียงการลำที่ค่อนข้างช้า เนิบนาบ วาดลำขอนแก่น จะเป็นสำเนียงการลำที่ค่อนข้างกระชับ รวดเร็ว เป็นต้น

๑. หมอลำพื้น

บางที่เรียกว่า หมอลำเรื่อง เป็นการลำคนเดียว เดิมเป็นหมอลำผู้ชาย ต่อมาหมอลำพื้นผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่เป็นหมอลำผู้ชาย มีหมอลำแคน ๑ คน เป่าประกอบ ทำนองลำ มีทั้งทำนองลำทางสั้น ลำเดิน และลำทางยาว ลำทางสั้นหมายถึงทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ที่มีจังหวะเร็วและให้อารมณ์ตื่นเต้นเร้าใจ ทั้งลำทางสั้นและลำเดินใช้แคนหลายใหญ่แบบโบราณ บางทีก็เรียกกันว่า ลายลำพื้น โดยมีเสียง ลา เป็นเสียงโทนิก ทำหน้าที่แทนเสียง ซอล แบบลายซุดสะแนน ส่วนลำทางยาวนั้นเป็นการลำแบบมีเอื้อน คือทำเสียงสะอึกสะอื้น ให้อารมณ์โศกสลด ใช้แคนลายน้อยเป่าประกอบลำพื้นวิวัฒนาการแยกออกเป็น ๒ ทางคือ เป็นลำกลอนและลำหมู่

๒. หมอลำกลอน

เป็นการเปลี่ยนแปลงอีกก้าวหนึ่งของหมอลำพื้น เป็นการลำประชันกลอนเอาแพ้-ชนะกัน ด้วยกลอนลำ ตามตอบกันด้านวิชาการอย่างกว้างขวางทั้งทางโลกและทางธรรม จึงเรียกหมอลำประเภทนี้ว่า หมอลำกลอน การลำกลอน เดิมเป็นการลำคู่ระหว่างชายกับชาย ต่อมาจึงเป็นชายกับหญิง บางที่เรียกกันว่า “ลำโจทย์-แก้” บางที่มีการลำประชันที่เรียกว่า “ลำชิงชู” โดยมีชาย ๒ คน หญิง ๑ คน หรือชาย ๓ คน หญิง ๑ คน ต่อมาเนื้อหาของหมอลำกลอนเป็นการเกี่ยวพาราตีหรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ลำเกี่ยว” หมอลำกลอนจึงเป็นหมอลำคู่ ชาย-หญิง หมอลำกลอนใช้ทำนองลำเช่นเดียวกับหมอลำพื้น คือลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเดิน แต่ต่างกันที่ลำทางสั้นใช้แคนลายสุดสะแนนหรือลายโป้ซ่ายเป่าประกอบ แทนที่จะเป็นลายใหญ่แบบโบราณ นอกจากนี้ในตอนหลังยังมีการนำเอาทำนองเพลงของภาคกลางและภาคเหนือมาใช้ คือ ทำนองรำวง ทำนองเพลงพม่ารำชวาน ซึ่งกลายมาเป็นเตี้ยพม่า และเพลงลาวแพน ซึ่งกลายมาเป็นเตี้ยโจง

ลำกลอนเป็นศิลปะการลำที่สูงสุดกว่าศิลปะการลำประเภทอื่น ๆ ผู้เรียนจะใช้เวลานานประมาณ ๑-๓ ปี บางคนอาจจะใช้เวลานานถึง ๗ ปี ก็มี จึงจะสามารถรับงานการแสดงได้ เพราะหมอลำกลอน ชาย-หญิง จะต้องท่องจำกลอนลำได้มาก พอเหมาะสมกับเวลาแสดง ซึ่งนานประมาณ ๘-๙ ชั่วโมง คือเริ่มจากประมาณเวลาสามทุ่มจนสว่าง ในแง่รูปแบบของการแสดงแล้วการลำกลอนแบ่งเป็น ๓ ช่วง คือ ช่วงต้นเป็นการลำทางสั้น ช่วงปลายเป็นการลำทางยาวและปิดรายการด้วยลำเดี่ยว ส่วนด้านเนื้อหาที่แบ่งเป็นหลายตอน เริ่มต้นด้วยกลอนไหว้ครู แล้วตามด้วยกลอนบอกบ้าน กลอนประกาศศรัทธา กลอนถามข่าว กลอนเกี่ยว กลอนซักถามความรู้ กลอนคติโลก กลอนคติธรรม กลอนเกี่ยวเกมนิทาน กลอนเหล่านี้ใช้ทำนองลำสั้น ซึ่งลำตั้งแต่หัวค่ำจนเกือบสว่าง ส่วนกลอนเหล่านั้นใช้ทำนองลำทางยาวและทำนองลำเดี่ยว ในอดีตนั้น การลำทางสั้นสำเนียงขอนแก่นนิยมใช้ลายสุดสะแนน เวลาลำเดินดง หรือ ลำยาว จะเป่าแคนลายน้อยส่วนลำทางสั้นสำเนียงอุบลฯ นิยม ใช้แคนลายโป้ซ่าย เวลาลำเดินดงก็ยังคงทำนองเดิมและใช้แคนลายโป้ซ่ายจะไม่เปลี่ยนเป็นลายน้อยเหมือนการลำवादขอนแก่น

๓. หมอลำหมู่

เป็นการขยายจำนวนผู้ลำจากการลำพื้นคนเดียว เป็นหลายคน ตามเนื้อหาในท้องเรื่องของนิทาน จึงเรียกกันว่า “หมอลำหมู่” เพราะลำกันเป็นหมู่ หรือเป็นคณะ นั่นเองหมอลำหมู่ แบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่นหมอลำแมงด้บเต่า หมอลำกกาขาว หมอลำเวียงและหมอลำเพลิน หมอลำแมงด้บเต่าแสดงเรื่องชูลุนางอ้าว ใช้ทำนองลำแบบลำทางยาว ใช้แคน พิณ ซอ บรรเลงประกอบเรียกว่า หมอลำแมลด้บเต่าก็เพราะว่ามีบทลำเชิงตลกที่ขึ้นต้นว่า “แมงด้บเต่าแมงแม่จีหมา จับอยู่ฝ่าแมงมุมจับซาบลาบแมงสาปแมงมุม” ส่วนหมอลำหมู่กกาขาวนั้นแสดงเรื่องสังข์ศิลป์ชัย แสดงโดยหมอลำผู้หญิงล้วน และใส่กางเกงขาสั้น ทำให้มองเป็นต้นขา จึงเรียกว่า หมอลำกกาขาว แต่หมอลำแมงด้บเต่ากับหมอลำกกาขาวเลิกแสดงไปนานแล้ว

๔. หมอลำเวียง

บางที่เรียก หมอลำเรื่องต่อกลอน ที่เรียกว่าหมอลำเวียง เข้าใจจะเรียกตามแหล่งที่มา คือ ได้รับความสืบทอดมาจาก เวียงจันทร์ ซึ่งเป็นหมอลำหมู่ที่ใช้ทำนองลำทางยาวเป็นหลักที่เรียกว่าลำเรื่องต่อกลอนก็เพราะลำจะลำต่อกลอนกันเป็นเรื่องหรือเป็นนิทาน ใช้แคนเป่าประกอบและเน้นเรื่องการพ่อน

๕. หมอลำเพลิน

เป็นหมอลำหมู่ที่ใช้ทำนองลำที่ครึกครื้นสนุกสนาน การลำเพลินนี้มี ๒ ทำนอง ทำนองเร็วสำหรับเดินเรื่อง บางที่เรียกว่าทำนองลำเดินหรือลำเดินกลอน ส่วนทำนองช้า เรียกว่าทำนองลำเพลิน นางเอกหมอลำนิยมนุ่งกระโปรงสั้น เน้นเรื่องการเดิน เป็นสำคัญ เครื่องดนตรีประกอบคือ แคน พิณ และกลองชุดในตอนหลังทั้งหมอลำหมู่แบบลำเวียงและลำหมู่แบบลำเพลิน ได้เอาวงดนตรีลูกทุ่งและเพลงลูกทุ่งมาแสดงเป็นส่วนหนึ่งของหมอลำหมู่ โดยช่วงแรกจะแสดงดนตรีลูกทุ่ง มีหางเครื่องเดินประกอบ จากเวลาประมาณสามทุ่มไปจนถึงเที่ยงคืน หลังจากนั้นจึงจะเป็นการแสดงหมอลำ

๖. หมอลำซิ่ง

เป็นหมอลำที่พัฒนามาจากหมอลำกลอน เดิมทีก็เรียกว่า หมอลำกลอนซิ่งหมอลำซิ่ง เป็นการนำเอาทำนองจากหมอลำวาคขอนแก่น อันได้แก่ทำนองราวง ทำนองลำเดินแบบยาว (บางที่เรียกลำเดินดงหรือลำยาว) ทำนองลำจากหมอลำหมู่วาคขอนแก่น คือทำนองโอ่ทางยาว ทำนองลำเดินแบบลูกทุ่ง ทำนองลำเตี้ยและเพลงลูกทุ่ง มีแคน กลองชุด พิณ หรือกีตาร์ คีร์บอร์ด และเครื่องดนตรีสากลอื่น ๆ บรรเลงประกอบ

บุคคลแห่งตำนานหมอลำอีสาน

บรรพชนชาวอีสานมีการแสดงพื้นบ้านอยู่ ๓ ลักษณะ คือ คนตรี การขับร้อง ฟ้อนรำ และการแสดงโดยใช้หุ่น สำหรับคนตรีในอดีตมีทั้งการบรรเลงล้วนๆ และการบรรเลงประกอบการเล่นและการฟ้อนรำ เครื่องดนตรีทั้งหลาย แคน นับว่าได้รับความนิยมมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแคนต้องใช้ประกอบการรำต่างๆ ชาวอีสานจึงได้ชื่อว่าเป็นถิ่น "ดอกคูณเสียงแคน" ในระยะต่อมาได้มีการนำไปกลางและโหม่งเล่นประกอบในวงดนตรีพื้นบ้าน เรียกว่า วงโปงลาง และนำเครื่องดนตรีสากลมาประกอบการลำและการแสดงอื่นๆ ในปัจจุบันคนตรีและศิลปะการแสดงของจังหวัดอุบลราชธานีอาจแบ่งได้เป็น ๑ ประเภทคือ

๑. หมอลำหรือวงหมอลำ (ลำหมู่ - ลำเพลิน - ลำซิ่ง)
๒. วงโปงลาง
๓. วงดนตรีที่ใช้เครื่องดนตรีสากลเล่นประกอบพิณ (เพชรพิณทอง)

ส่วนการแสดงโดยใช้หุ่นซึ่งได้แก่หนังปราโมทย์ ในปัจจุบันยังมีการแสดงอยู่บ้าง แต่ไม่ได้รับความนิยมมากนัก

หมอลำ

การลำ นับเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมมาทุกยุคทุกสมัย เริ่มจากการลำพื้น ซึ่งได้แก่การนำเนื้อหาของนิทานพื้นบ้าน เช่น การะเกด สินไซร (สังข์ศิลป์ชัย) นางแดงอ่อน มาลำโดยใช้หมอลำ ๑ คนและหมอแคน ๑ คน ผู้ลำสมมุติตนเป็นตัวละครทุกตัวในเรื่องและลำตลอดคืน การลำพื้นนับเป็นต้นกำเนิดของการลำทุกประเภท

ต่อมาลำพื้นได้วิวัฒนาการมาเป็นการลำคู่ ซึ่งได้แก่การลำ ๒ คน ชายกับชาย หรือชายกับหญิง (จนประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๕ การลำระหว่างชายกับชายจึงเลิกไป) หมอลำคู่ยังแตกแขนงออกเป็นลำซิงซู้ ซึ่งประกอบด้วยผู้ลำชาย ๒ หญิง ๑ หรือหญิง ๒ ชาย ๑ เพื่อแข่งชิงชายหรือหญิงที่มีอยู่เพียงคนเดียว

หมอลำคู่ที่มีชื่อเสียงชาวอุบลราชธานีมีมากมายจนเมืองอุบลได้ชื่อว่าเป็น "เมืองหมอลำ" หมอลำที่มีชื่อเสียงในอดีตนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แก่ หมอลำคูณ (ชาย) และหมอลำจอมศรี (หญิง) เป็นหมอลำคู่แรกที่ได้บันทึกเสียงลงแผ่นเสียงเป็นครั้งแรกของประเทศไทย และได้เผยแพร่ออกอากาศจนได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ปัจจุบันหมอลำทั้งคู่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว (ซึ่งเรามีตัวอย่างกลอนลำของท่านทั้งสองที่นี่)

หมอลำทองมาก จันทะลือ

ชื่อ : หมอลำทองมาก จันทะลือ

ฉายา : หมอลำอุทา

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ : จังหวัดขอนแก่น

ประกอบอาชีพ : หมอลำและผู้แต่งกลอนลำ

หมอลำทองมาก ได้มาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ได้ชื่อว่าเป็นผู้มี

ปฏิภาณมีไหวพริบในการลำ สามารถลำได้ตอบแบบกลอนสดชนิด

"ลำแตก" จนได้รับยกย่องให้เป็น "ศิลปินแห่งชาติ" เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ นับเป็นหมอลำคนแรกที่ได้รับเกียรติอันสูงส่งนี้

เคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่ ส.ส.

อุบลราชธานี ๑ สมัย ปัจจุบันได้ตั้งสมาคมหมอลำอุทาบริการและรับงานแสดง ตลอดจนช่วยเหลืองานราชการ

อยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในงานรณรงค์ด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข จึงนับ

ได้ว่าเป็นบุคคลที่สร้างประโยชน์ต่อประเทศชาติ ด้วยการนำเอาศิลปะพื้นบ้านมารับใช้สังคม

หมอลำเคน ดาเหลา

ชื่อ : หมอลำเคน ดาเหลา (ชาย)

ฉายา : "เคนสุด"

ภูมิลำเนาเดิม : จังหวัดอุบลราชธานี

หมอลำเคนมีชื่อเสียงโด่งดังที่จังหวัดขอนแก่น ที่ได้ฉายาว่า "สุด" ก็เพราะ

ว่าในเวลาลำจะสามารถเดินไปได้แบบสู้อย่างไม่ถอย หมอลำเคนมีน้ำเสียงห้าว

ไพเราะ และรูปร่างหน้าตาดี ทั้งยังสามารถแต่งกลอนลำได้ด้วย ลีลาการ

พ็อนรำก็สวยงามเป็นที่ประทับใจ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงได้รับการยกย่อง

ให้เป็น "ศิลปินแห่งชาติ" อีกคนหนึ่ง นับเป็นหมอลำคนที่ ๒ ที่ได้รับเกียรติ

ดังกล่าว ปัจจุบันได้ตั้งโรงเรียนสอนการลำให้กับเยาวชนที่สนใจอยากจะเป็นศิลปินด้านหมอลำ เพื่อสืบสาน

วัฒนธรรมอีสานให้ยั่งยืนตลอดไป รวมทั้งแต่งกลอนลำให้กับหมอลำรุ่นใหม่ๆ รวบรวมคณะหมอลำต่างๆ เข้า

มาในสังกัดเพื่อช่วยเหลือการรับงานลำทั่วประเทศ

นางฉวีวรรณ พันธุ

ชื่อ : นางฉวีวรรณ พันธุ

เกิดเมื่อ : วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

ภูมิลำเนาเดิม : จังหวัดอุบลราชธานี

เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น ราชนิหมอลำ ที่มีความสามารถโดดเด่น มีไหวพริบปฏิภาณด้านหมอลำที่เฉียบแหลมยิ่งคนหนึ่ง โดยได้รับการฝึกฝนเรื่องหมอลำจากบิดา ญาติ และหมอลำที่มีชื่อเสียงโด่งดังในอดีตหลายท่าน ซึ่งความชัดเจนเรื่องหมอลำที่ฝึกฝนมาตั้งแต่อายุน้อย ทำให้เป็นหมอลำที่มีความสามารถสูงทั้งด้านการแต่ง กลอนลำ การคิดท่วงทำนองหมอลำกลอน เขียนกลอนลำ ประดิษฐ์ท่าลำและบทร้องชุดแม่อีสาน ๔๘ ท่า ประกอบกับบุคคลที่มีน้ำเสียงไพเราะ มีพลังทำให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำหนึ่งของแดนอีสานและได้รับการกล่าวขานด้วยความชื่นชมจากประชาชนว่าเป็นราชนิหมอลำ

นางฉวีวรรณ พันธุ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๖

นางบุญเพ็ง ฝៃฝิวชัย

ชื่อ : นางบุญเพ็ง ฝៃฝิวชัย

เกิดเมื่อ : วันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ภูมิลำเนาเดิม : จังหวัดอุบลราชธานี

สนใจฝึกแสดงหมอลำมาตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี กับหมอลำทองมี สายพิน หมอลำสุบรรณ พลະสุรย์ เป็นผู้ที่มีความจำและไหวพริบปฏิภาณสูง ฝึกลำอยู่เพียง ๒ ปี ก็สามารถรับงานแสดงเป็นของตนเองได้ และเนื่องจากหมอลำที่มีสำนวนคมคาย สามารถโต้ตอบกับหมอลำฝ่ายชายได้อย่างเฉลียวฉลาดเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม ทำให้มีชื่อเสียงขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้ชื่อว่าเป็นหมอลำที่มีคารมกล้า ได้ตอบกับคู่ลำด้วยไหวพริบที่ฉับไว กลอนลำแต่ละกลอนมีสาระเชิงปรัชญาชีวิต ให้คติสอนใจที่แยบคาย ทำให้เป็นหมอลำหญิงคนเดียวเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่ได้รับการบันทึกแผ่นเสียงมากที่สุด มีงานแสดงทั้งกลางวันกลางคืน เป็นศิลปินของประชาชนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นราชนิหมอลำ เคยได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๓ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) พ.ศ. ๑๕๓๗ จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นางบุญเพ็ง ฝูฝิวชัย จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๐

หมอลำคำปุ่น ฝูฝิวชัย

เป็นหมอลำอาวุโสอีกคนหนึ่งที่เคยมีชื่อเสียงโด่งดังในอดีต เคยชนะการประกวดหมอลำในระดับต่างๆ หลายรางวัลเช่น เคยได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำทั่วประเทศฝ่ายหญิง พ.ศ. ๒๕๐๒ ณ เวทีมวยลุมพินีกรุงเทพฯ หมอลำคำปุ่นเป็นหมอลำสตรีที่สามารถแต่งกลอนลำได้ดี ปัจจุบันแม้จะไม่ค่อยปรากฏตัวแต่ก็ได้แต่งกลอนลำให้ลูกศิษย์อยู่อย่างสม่ำเสมอ การลำได้วิวัฒนาการต่อไปอีกจากการลำ ๒-๓คน กลายมาเป็นการลำหลายๆ คน คือประมาณ ๑๐ คนขึ้นไป เรียกว่าการลำหมู่ เป็นการลำตามเรื่องราวจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาดก ผู้แสดงแต่ละคนจะแสดงบทบาทตามตัวละครในท้องเรื่องแตกต่างกันไป ลีลาการลำก็มีหลายแบบ อาทิเช่น ลำเรื่องต่อกลอน ลำเพลิน เป็นต้น คณะหมอลำหมู่ที่มีชื่อเสียงมากของจังหวัดอุบลราชธานี คือ คณะรังสีมันต์ (ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๐) พระเอกและนางเอกที่มีชื่อเสียงของคณะคือ หมอลำทองคำ เพ็งดี และ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งหมอลำคณะนี้มีการนำเครื่องดนตรีสากลบางชิ้น เช่น กีตาร์ ออร์แกน มาบรรเลงประกอบเพื่อให้เกิดความครึกครื้นยิ่งขึ้น จวบจนปัจจุบันเครื่องดนตรีสากลเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในวง และวงหมอลำหมู่ได้กลายสภาพมาเป็นวงวงดนตรีลูกทุ่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงตอนที่จะต้องลำ แคนก็ยังคงต้องเป่านำเพื่อให้ได้บรรยากาศของการลำที่แท้จริง

หมอลำทองคำ เพ็งดี

หมอลำทองคำ เพ็งดี มีฉายาว่า นกกาเหว่า เพราะเป็นผู้มีน้ำเสียงไพเราะเป็นหนึ่งในลำดั่งในสมัยนั้น นอกจากนั้นยังมีความสามารถในการแต่งกลอนลำได้อีกด้วย ลำดั่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่หมอลำทองคำเป็นอย่างมากคือ ลำดั่งเรื่องจำปาสักต้น ส่วนหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นผู้ที่มีน้ำเสียงใสกังวาน จึงมีผู้เปรียบว่า ประดุจเสียงทอง ต่อมาคณะหมอลำรังสีมันต์ได้นางเอกอีกคนหนึ่งคือ หมอลำบานเย็น รากแก่น ซึ่งมีความสวยเป็นที่เลื่องลือ กอปรกับลีลาการฟ้อนประกอบการรำของเธอก็มีลีลาอ่อนช้อย สวยงาม จึงได้รับความนิยมมาก ซึ่งต่อมาได้แยกวงมาตั้งคณะใช้ชื่อของตนเอง คณะรังสีมันต์ได้ยุบวงไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ หมอลำทองคำประกอบอาชีพส่วนตัวและรับงานเป็นครั้งคราวคู่กับหมอลำฉวีวรรณ (ปัจจุบัน หมอลำฉวีวรรณ ได้ไปช่วยถ่ายทอดศิลปะแห่งการลำและฟ้อนรำที่ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด)

หมอลำบ้านเย็น รากแก่น

เป็นชาวอุบลราชธานีโดยกำเนิด หลังจากแยกออกมาจากคณะรังสิมันต์แล้วได้ตั้งวงรับงานแสดง มีผลงานบันทึกแผ่นเสียงมากมาย ในที่สุดก็ยุบวงไป ปัจจุบันยังประกอบอาชีพด้านนี้อยู่ ณ กรุงเทพมหานคร และได้บันทึกเสียงเพลงลูกทุ่งอีสานออกมาเผยแพร่อีกหลายชุด ได้เสียสละเวลาเดินทางมาให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ที่สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อสืบสานมรดกอีสานอยู่มิได้ขาด

หมอลำสมาน หงษา

อดีตเคยเป็นบุรุษไปรษณีย์แต่ได้ลาออกมาประกอบอาชีพหมอลำ เคยประกวดหมอลำได้รับรางวัลชนะเลิศหลายรางวัล หมอลำสมานตั้งคณะของตนเองชื่อว่า คณะเพชรเสียงทอง โดยแสดงในแนวชาดก ตลก สะท้อนภาพสังคมในปัจจุบัน ได้รับความนิยมนับอย่างดี เช่นเรื่อง "แม่เฒ่ามังกูลเกษ" ปัจจุบันยังคงรับงานแสดงและตัดแปลงการลำเอาใจตลาดโดยการลำซึ่งบ้างเป็นบางโอกาส

หมอลำคู่ขวัญในอดีตอีกคู่หนึ่งคือ หมอลำป. ฉลาดน้อย (ชาย) และ หมอลำอังคนางค์ คุณไชย (หญิง) ร่วมกันก่อตั้งคณะอุบลพัฒนา เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๑ แล้วได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำหมู่ทางสถานีโทรทัศน์กรมประชาสัมพันธ์ ช่อง ๕ จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ผลงานที่สร้างชื่อเสียงมากคือ การบันทึกแผ่นเสียงลำเรื่องต่อกลอนเรื่อง นกกระยางขาว ต่อมา หมอลำอังคนางค์ได้อัดแผ่นเสียงเพลงแนวลูกทุ่งที่ได้รับความนิยมหลายเพลง ได้แก่ สาวอุบลอรัก พี่เจ้าหลับตาไว้ และ อีสานลำเพลิน ต่อมาทั้งคู่แยกวงไปตั้งคณะใหม่ โดยอังคนางค์ตั้งคณะหมอลำชื่อ คณะอุบลพัฒนายุคใหม่ ส่วน ป.ฉลาดน้อย ได้ตั้งคณะเพชรอุบล รับงานการแสดงเรื่อยมา แต่ทั้งคู่ก็ยังคงมีผลงานร่วมกันเป็นครั้งคราวโดยการนำเอานิทานและนิยายปัจจุบันที่เป็นที่นิยมมาบันทึกเสียงเป็นลำเรื่องต่อกลอน เช่น คู่กรรม แม่เบี้ย เป็นต้น

วงโปงลาง

วงโปงลาง เป็นวงดนตรีซึ่งใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านบรรเลง เครื่องดนตรีเด่นๆ ได้แก่ โปงลาง แคน พิณ โหวด กลอง ไซ เป็นต้น นิยมบรรเลงเพลงลายพื้นบ้าน เช่น ลายนกไซบินข้ามทุ่ง แมงกูดอมดอก แม่ฮ้างกล่อมลูก เป็นต้น นอกจากนั้นยังบรรเลงประกอบการแสดงต่างๆ เช่น ลำดั่งหาวาย และบรรเลงเพลงทั่วไปเช่น เพลงลูกทุ่ง เพลงไทยสากล วงโปงลางในจังหวัดอุบลราชธานีมีหลายวง ส่วนใหญ่เป็นวงของโรงเรียนทั้งระดับประถมและมัธยม และสถาบันการศึกษาอื่น ที่เป็นที่ยุ้จักกันแพร่หลายคือ วงโปงลางของวิทยาลัยครูอุบลราชธานี ซึ่งตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยภาควิชานาฏศิลป์และภาควิชาดนตรี มีผลงานเผยแพร่ไปตามจังหวัดต่างๆ ทั้งในนามของวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และกรมการฝึกหัดครู ได้รับเชิญ

ให้ไปแสดงในงานสัปดาห์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและอีสานเทรดแฟร์ทุกปี นอกจากนี้ยังได้รับเชิญไปแสดงต่างประเทศมาแล้ว ๔ ครั้ง

ความโดดเด่นของวงโปงลางขณะนี้ได้แก่ ทำรำที่สวยงามและหลากหลาย เครื่องแต่งกายที่มีสีสัน สะดุดตาเป็นเอกลักษณ์ ได้ฟื้นฟูและประดิษฐ์ทำรำต่างๆ จากประเพณีและวัฒนธรรมของอีสาน เช่น รำคุณลาน รำดอกบัว เข้มขอสัน และการรำที่เป็นเอกลักษณ์ของวงคือ รำตั้งหวาย ซึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ วงโปงลางวิทยาลัยครูอุบลราชธานีได้รับการยกย่องจากสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทยให้ได้รับรางวัลสังข์เงิน นับเป็นวงโปงลางวงแรกที่ได้รับเกียรตินี้

เชิญมาเกริ่นลำนํ้า(กลอนลํ้า)

คำว่า "กลอน" คงหมายถึงคำพูดที่จัดเป็นระเบียบ และมีถ้อยคำพาดก่าย(สัมผัส) เหมือนกลอน เือน (เรือน) ในภาษาอีสาน เทียบกับคำว่า"คำว" ทางภาคเหนือ ซึ่งคงมีลักษณะเหมือน คร่าวเรือน ทั้งกลอนและคร่าว ต่างก็มีลักษณะยึดโยงสอดคล้องเป็น โครงร่างของบ้านเรือนเช่นเดียวกัน คำว่ากลอน ทางภาคอีสานมีเนื้อเรื่องเป็นแบบพิเศษ ไปอีกก็ได้ เช่น กลอนเข็ย กลอนคํา กลอนจกทักแก้ เป็นต้น แต่ตามปกติโดยทั่วไปมี ๓ แบบคือ

๑. กลอนลํ้า

๒. กลอนอ่าน

๓. กลอนย่อ

ซึ่งทั้ง ๓แบบนี้ มีที่มาจากภาพยัวิชมุมาลี และภาพยัวิชรป็นตี ของอินเดียโบราณ

กลอนลํ้า

หมายถึงกลอนที่พวกหมอลํ้านำไปแสดง ตามปกติ คำว่า "หมอลํ้า" อาจมีผู้เข้าใจสับสนในปัจจุบันนี้ เพราะแต่เดิมนั้น คำว่า"ลํ้า" นั้น เป็นลักษณะนาม ซึ่งแสดงถึงลักษณะความยาว เช่น ลํ้าไม้ไผ่ ลํ้าต้นไม้ ลํ้านํ้า เป็นต้น คำกลอนเวสสันดร ซึ่งมีความยาวมากนั้น แต่ก่อนเรียกว่า กลอนพระเวสสันดรลํ้าหนึ่ง กลอนพระเวสสันดรลํ้าสอง เรื่องสังข์ศิลป์ชัยลํ้าหนึ่ง เป็นต้น ถ้าผู้ใดสามารถท่องจำ หรือเอ่ยทำนองได้ จนจบเรื่องของวรรณคดี ซึ่งมีความยาวได้ ก็จะเรียกคนๆนั้น ว่า "หมอลํ้า" เป็นประเภท "หมอลํ้าพื้น" ต่อมาไม่ค่อยจะมีคนที่ท่องจำได้ทั้งหมดทั้งลํ้ายาวๆ หรือ อาจมีเวลาเพียงจำกัด จึงตัดตอนเอาเฉพาะกลอนไม่ยาวนานมาแสดง จึงเรียกว่า "หมอลํ้ากลอน" ภายหลังจึงมีการดัดแปลง มาเป็น หมอลํ้าเรื่อง หมอลํ้าหมู่ หมอลํ้าเต็น ฯลฯ ตามธรรมเนียมแต่โบราณมา บรรดา ภาพยั กลอน โคลง หรือ อื่นๆ ก็ จะนำมาขับร้องได้เหมือนกัน โดยเฉพาะกลอนลํ้า มีวิธีแต่ง ๒ แบบ คือ แบบที่เหมือนภาพยัวิชรป็นตี กับแบบที่เหมือนภาพยัวิชมุมาลี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. กลอนลงลํ้า

กลอนชนิดนี้เรียก "กลอนลงลํ้า เป็นกลอนสั้น แบบกลอนเจ็ด ถ้าไม่มีกลอนขึ้นลํ้าถือว่าลํ้าไม่มีครุ ลูกศิษย์มีครุจะต้องมีกลอนลงลํ้าเช่นเดียว กับการขึ้นลํ้า กลอนลงลํ้ามีหลายแบบ จะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

- ❖ ยุติบั้นเอาไว้หันสาก่อนคุณนายเอ้ย
- ❖ สมคนเคควร ข้อยนี้ส่วนสิ่งท่อนี้แล้ว
- ❖ สมพอวาง ให้ฮ้างเฟิ่นสาเดอมาเอาอ้าย
- ❖ เด็กสมควรพอดี ฮอดยามปายขึ้นจีแล้วนอน้อง
- ❖ เด็กมาสีมายมาย มันโซดโกลีสูงมาแล้วน้ำ
- ❖ สีเอยสีเล็งเค็ง ให้เจ้าเป่งเข้ามาอยู่เรื่อยเรื่อย
- ❖ ปายล่ายให้เจ้าหงายกลางซาน เดือนหงายหงายวันเพ็ง พออยากเดินเข้าไปส่อนซอนเต้
- ❖ เด็กสมควรพอดีพ่อยากนำเมื่อนอนซ้อง

๒. กลอนลำเหม็ดคีน

"ลำเหม็ดคีน" คือการลำตั้งแต่หัวคำจนสว่างคาตา ก็ไม่หมดสิ้น กลอนลักษณะนี้จะเป็น กลอนวนไปวนมา ไม่มีจุดสิ้นสุด นอกจากจะหยุดลำเอาเลย มีตัวอย่างดังนี้

- ❖ ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่าเรื่องผ้าฝืนเดียว ผ้าฝืนเดียวมีเก้ากะเตี่ยว เก้ากะเตี่ยวเกาะเกาะกังกัง ฝืนหนึ่งกั้งฝืนหนึ่งปุ่นอนฯ
- ❖ ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่าเรื่องผ้าฝืนเดียว ผ้าฝืนเดียวมีเก้ากะเตี่ยว ฯ ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่าเรื่องนกกะสา นกกะสาหากินเลียบฝั่ง นกเจ้าตั้งงอยฝั่งจอนจอน งอยอยู่ตอนกเต็นจีจวก งอยอยู่บวกแม่นนกะสาฯ ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่าเรื่องนกกะสา นกกะสาหากินเลียบฝั่ง ฯ
- ❖ ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่ากับแก้เข้าโกน กับแก้เข้าโกน โปน โปนหัวออก กำป็นกูตอกมันหลุบเข้าไป ปุ่มแพ้ยัดมันกัดแพออก กำป็นกูตอกมันหลุบเข้าไป ลำเหม็ดคีนบ่ลำความเก่า พี่ลีเล่ากับแก้เข้าโกน กับแก้เข้าโกน โปน โปนหัวออก ฯ

๓. กลอนโต้

- ❖ โต้ต่งโต้ นารีต่งโต้
โต้ต่งโต้ โต้ต่งกันขอย
ผู้สาวกินแกงหอย อย่าลืมน้ำจิ้ม
โต้นี้ตายแล้ว โต้ใหม่โต้ใหญ่โต้ขึ้นต่อกัน
- ❖ โต้ต่งโต้ นารีต่งโต้
โต้ต่งโต้ ผู้สาวไย่นมมา
โหย่นนมมาฝักแม่นนมเหี่ยว
คั่นบ่คั่นย่านเกี่ยวกินมือ

- ❖ โต้ตั้งโต้ นารีตั้งโต้
 โต้ตั้งโต้ ผู้สาวชิงอโยโพน
 ก้อนซึกถึงผู้สาวลิ่งตาน่า
 หักไม้แก้งแมน ไม้หนามคอม
 หนามคอมเกาะเต็นเดาะเต็นด่อง

๔. กลอนตั้ง

- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ตั้งเจ้าตั้งสาวลิ่งสาวทอง
 ล่องไปเหล่านกีนเดียวตดใส่
 ตดใส่แล้วเอาชีไ่ท่า
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ญิงป่าซิ่นลงหนองลีมเบ็ง
 บาดห้าซิ่นจากน้ำปลิงน้อยจ่องฮิม
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ลิงหลานเหล่านกลางเวนซิ่นคลี่
 เหลียวเบ็งที่ผู้เถ้ายุมยั่วตั้งถง
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ลิงตกร้างทางซันกั้งตั้ง
 กันขอบ่อซ่านลิ่งนั้ส่วนตาย
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ลิ่งซิ่นไม้เร็วไวป็นปาย
 จับง่าตายแล้วม้วนลงพื้นแมนลิ่ง
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ใส่เสื่ออิงลีมคุ่มห่อนม
 เขาโจอมแล้วนมายานโต่งเหล่ง
 บาดว่าใส่เสื่ออิงนมเจ้าบ่ตั้ง
- ❖ ตั้งเจ้าตั้งลิ่งตั้งลิ่งตั้ง
 ปลิงเข้มน้อยในหมอยลีมเบ็ง
 บาดห้าฟือพกซิ่นมันคิ่นจ้งเห็น

- ❖ ตั่งเจ้าตั่งลิ่งตั่งลิ่งตั่ง
ลิ่งลูกไ้บายนมมันเบ็ง
ว่าสิโก้กั่มโก้กั่มมันนั้บ่ยอม
- ❖ ตั่งเจ้าตั่งลิ่งตั่งลิ่งตั่ง
ลิ่งสาวน้อยนอนน่าน่าพ่อ
พอนั้แม่่นพอน้ำกุมลี้ยังคีน
- ❖ ตั่งเจ้าตั่งลิ่งตั่งลิ่งตั่ง
ลิ่งสาวน้อยนอนน่าน่าพ่อ
พอนั้แม่่นพอน้ำน่านั้อยู่ไกล
ลิ่งคนหลายเลยเคยเคยคู้น
ท้องกะใหญ่อู้นลู้นนมหย่อนเตเซ
เบ็งบ่อนใดกะเพมันบ่คือเก่า
- ❖ ตั่งเจ้าตั่งลิ่งตั่งลิ่งตั่ง
งูลิ่งน้อยบ่คือกั้บงูเห่า
บาดได้กินเต่าน้อยมันนั้บ่ตั่ง

ขอขอบพระคุณ หมอคำทองลา สายเวว
ต.หัวเรือ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

๕. กลอนต่ง

- ❖ ตั่งเจ้าต่งลต่งลต่ง
ลต่งไปท่งเก็บหอยเก็บปู
เก็บได้แล้วคอนมาโก้กัง
เทใส่ต่งปูโค้งไ้ต่หนี
- ❖ ตั่งเจ้าต่งลต่งลต่ง
สาวจื่อ้อาบน้ำหนองดง
ยามเพิ่นลงป่าแพป่าฝ้า
เพิ่นผู้ช่าบ่ฮู้แนวใด
ปลิงจ้งไฮเล่นเข้าต่งซึ้น
เพราะว่ามันถึกกลินเต่าเพ็กเต่านา
ปลิงจับไปปลาฝ้าฮื่อตตายเซาอ่อง

- ❖ ตั้งเจ้าต่งลงต่งลงตง
เจ้าอย่างจำไว้ให้ดี
บาดว่าปลิงเข้าที่เดินอยู่ต่งต่ง
- ❖ ตั้งเจ้าต่งลงต่งลงตง
แนวคน่องหลงคนลืมตาย
ว่าแต่โคงามหลายหลงกายลืมแก่
ลืมพ่อแม่หลงชู้หลงผัว
อย่าหลงคนหลงตัวให้จคจำไว้แน่
- ❖ ตั้งเจ้าต่งลงต่งลงตง
ลำขึ้นหน้าโย่งโย่งคนฮ้องคนโฮ
ผัดอวดโตโพนโตเอาسابักใหญ่
เหลียวเบิ่งหน้าเพิ่นไค้คือยักจินี
เว้าความจริงอิหลีเฮ็ดหยังต้องจ่ง
บาดเขาหามข้มท่งลงแขกเรียงคิว
ย่านแต่หน้าบิบสิวแก้มเลยเซาต่ง

ขอขอบพระคุณ หมอคำทองลา สายแหว
ต.หัวเรือ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

๖. กลอนอักษรรย์

- ❖ อักษรรย์ใจหมั้นขนใหญ่ยาวโตสังจ่อย
บาดช่างขนน้อยน้อยโตนั้นกะใหญ่สูง
- ❖ อักษรรย์ใจกึ่งพุงบ่มีสังมาเลี้ยงลูกใหญ่
อักษรรย์ลูกไก่อ่กินนมดีดีโตนั้นกะใหญ่สูง
- ❖ อักษรรย์ใจกึ่งพุงบ่มีสังมาเลี้ยงลูกใหญ่
อักษรรย์ได้พกซันมีลิ้นช่างบ่จา
- ❖ อักษรรย์ฟ้าฮ้องมองหาบ่เห็นปาก
บาดปากล่างอัน้องสังโฮฮ้องโห่บ่เป็น
- ❖ อักษรรย์ใจม้าเล่นมาซ่าซ่าสังมาเ็นว่าลูกย่าง
บาดผู้สาวอย่างนำผู้บ่าวแท้แท้สังมาเ็นว่า "เล่นนำ"

- ❖ อักษรยั้งตั้งแต่น้ำไหลล้นชนพั้งฝั่งตลิ่ง
บาดว่าของผู้ฉิ่งน้ำไหลออกจันจันชนได้ช่วงบ่พั้ง
- ❖ อักษรยั้งคู่กับสูจีปีฝนดีเป็นหยังสังบ่ลวง
บาดน้ำแม่มูลน้ำแม่ชีกว้างต่อกว้างสังมาสูลวงเป็น
- ❖ อักษรยั้งไก่อี่ลายบ่มีนมพอเต้าสังมาเพียรเลี้ยงลูกใหญ่
บาดคนเสามีสองเต้าแท้แท้ปานนั้นกะยอมตาย
- ❖ อักษรยั้งโตม่อนกินมอนสังสูยเยียวเป็นนอ
อักษรยั้งไก่อี่จันกินน้ำเยียวบ่เป็น
- ❖ อักษรยั้งหมัดเม้น โตน้อยน้อยคอยสำกันจันออกไป
ของมันน้อยบ่ใหญ่ยามสำกันจั้งซั้งแท้จั้งเห็น
- ❖ อักษรยั้งไข่เป็ดไข่ไก่เพิ่นเอิ้นว่าไข่เป็ดไข่ไก่
บาดไข่ไก่อี่ยแท้แท้สังมาเอิ้นไข่ห้า
- ❖ อักษรยั้งเหลือล้าเฮือนตั้งสองสามห้องสังนอนกองกันอยู่
เฮือนหากกว้างต้วสังเทียบขึ้นจีแต่กัน
- ❖ อักษรยั้งกุญชรโรซ้างบ่มีห้าสักหน้อย
บาดหมากมีหน่วยน้อยน้อยสังมาเอิ้นว่า "ห้า"
- ❖ อักษรยั้งเหานอนน้ำนาคควายใจบ่ขาด
บาดคนเสามุดน้ำแต่ละน้อยสังพ้อม้อยแสม้งตาย

ขอขอบพระคุณ คุณช่วง คุณ โป.ธ.ธ จ.อุครธานี

๗. กลอนสอย

"สอย" ได้แก่ ตัด หรือ ลิด บางถิ่นว่า สูย หมายถึง พุดเฉียด คือ ใกล้ความจริง เข้าไป การพุดชนิดนี้เป็นการพุดเป็นกลอนเสียดสีสังคม คนที่ได้หรือเสียประโยชน์ เพราะเหตุนี้ก็มี

การสอยเป็นวาทีลปี่ชนิดหนึ่งของคนโบราณ ถ้าหมอลำคู่ไปลำที่ไหนจะต้องมีหมอสอย ไปสอย ณ ที่นั้น ถ้าไม่มีสอยก็เหมือนปรุงอาหารขาดผงชูรส มันม่วงอยู่ดอกถ้าหมอลำลำม่วง แต่มันขาดความชื่นไป การลำที่ถือว่าสมบูรณ์แบบ จะต้องได้ทั้งม่วงทั้งชื่น ความม่วงได้จาก หมอลำ ความชื่นได้จากหมอสอย ม่วงคือไพเราะเพราะพริ้ง ชื่นคือ ความสนุกสนานถึงกับฮ้องไห้ โสแซว เจ้าภาพถ้าได้จ้างหมอลำม่วงไปลำ มักจะจ้างหรือวานหมอสอยไปสอยด้วย

หมอสอยมีทั้งประเภทอาชีพและสมัครเล่น ประเภทอาชีพสอยได้เงินได้ทอง มีชื่อเสียง ลือชาปรากฏ เหมือนกับหมอลำไปสอยที่ได้มีคนนิยมชมชอบ ส่วนประเภทสมัครเล่น จำคำสอย เขามาได้เล็กๆ น้อยๆ ก็

อยากจะแสดงวาทศิลป์ หมอสอยประเภทอาชีพเขาเรียนมาโดยเฉพาะ คำสอยของเขาล้วนเป็นคำตลกโปกฮา ฟังแล้วเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ ถึงกับฮือโฮเฮาว่า หมอสอยประเภทนี้เขาจะทำคนฟัง ถ้าสอยกลอน เก้าและหรือคนฟังไม่หัวเราะจะให้ปรับเป็นเงิน ก็มี

ในงานที่มีหมอสอยหลายคน เขาจะเอาหมอสอยมาสอยแข่งกัน กลอนของใครตลก โปกฮาเรียกเสียง หัวเราะได้มากตัดสินให้ชนะ ช่วงที่หมอลำลำจบ กำลังพ่อนี้แหละเป็นเวลา ที่ หมอสอยจะต้องสอย กลอน สอยโดยมากเป็นคำหยาบแต่เขาไม่ถือ หยาบได้เท่าไร เสียงฮาได้ เท่าไร ถือว่าดี คำสอยนั้นมียาก จะได้นำคำ สอยเท่าที่หามาได้เพื่อเป็นตัวอย่างดังนี้

- ❖ สอกสอยสอกสอย หีมอยยามลอบ หิจอบยามไซ หิไปยามคุ่ม หิชุ่มเอาไคย
- ❖ นกขุ่มหรือสีนขุ่มม้า ผู้สาวหลกกกล้าหน่อแตกเหลียวหลัง
- ❖ นกกาเวาสีนกกาเวา ไคยเชียงเซาเสือกปลายแพ้ว
- ❖ เก็บใบตองมาสองเข้าปลุก พ่อสีลูกบ่มีแนวคา
- ❖ ตะฟ้าแม่เถ่าตะฟ้า ตะบ่ถึงแตกกลางฟ้าย่า
- ❖ เถ่าสิตายบายไคยผัวว่าแม่น โบกหมาก ตั้งที่แพ้แม่นสากคำหิ
- ❖ น้ำท่วมเข้าเห็นแต่ใบวี น้ำท่วมหิเห็นแต่หน่อแตก
- ❖ กกกระโดน โคนกก โคนฮาก โคนฮูดากเสียดเงินเสียดคำ
- ❖ นกจี๊ดสีด่างห้าด่าง ฮ้างเทื่อเดียวหิเวื้อหน้าแ้ว
- ❖ นกเขาเขียวจับเสียวไม้ไผ่ ผู้สาวขึ้นใหม่มักพอลูกอ่อน
- ❖ เถ่าสิตายบายหิเมียวว่าแม่นเจียดังวิก มิ่งนี้บ้อมาลักกินหมากสีดา
- ❖ เจียดังวิกสีก่ตอนปลาแตก ปาละมีตกแตกหัวล้านหมิกเขิก
- ❖ สาวบ้านเพ็นบ่คือสาวบ้านโต สาวบ้านโตเอาไอฮิดเสื่อ
- ❖ ผักอีตูใบหูใบหุด เลี้ยงเต่าปู่ไว้ถ้ำมด
- ❖ นกกระโถกสีนกกกระโถก ผู้สาวหัวโปกทาน้ำมันงา
- ❖ เชบเชบ เก็บมณีเก็บเก็บ หิบ้านอื่นหรือหิบ้านโต เถ่าบ้านเพ็นบ่คือเถ่าบ้านโต เถ่าบ้านโตเข้า วัดฟังธรรม เถ่าบ้านเพ็นส่อนแต่แมงหน้าง่า เฮ็ดหิคำอยู่อ้อมอ้อม
- ❖ เถ่าสิตายบายหิเมียวว่าแม่นพทหมา ตั้งที่แพ้แม่นถ่าเสื่อไคย อันนี้กะว่าสอย จั่งว่าเอี้ยงงอยง่า กางออยคอนออย
- ❖ เถ่าสิตายบ่ฮู้จักนอแฮด แตดโตว่าแม่นดับหิ อันนี้กะสอย เด็กจักหน้อยสอยอีก สระหอยง ย่องย่อง
- ❖ เถ่าสิตายบายหมากไข่ห้าผัวว่าแม่นไข่เป็ด ว่าสิขายหน่วยละท่อใด อันนี้กะสอย เด็กจักหน้อย สอยอีก สิมะแงวแงวแห่น ตกนาแม่เถ่าจ้อยดั่งอุ๊

- ❖ เจ้าสิดายบายโศกข์ว่าแม่นจุงแขนหลาน ฮีบมา ฮีบมา แม่สิพาไปเบิ่งหนั่ง อันนี้กะสอย หีหมอยมีเหากูอยากเกาเบิ่งเต้ กั่วด กั่วด
- ❖ เจ้าสิดายบายกันหมาว่าแม่นขาฟีน หาแนวมาอ่อยไฟแหนเจ้า
- ❖ ลูกสาวเดีวบอกไปสื่อนฮวก เต็นขั้วมบวกหิจักคุดาก อันนี้กะสอย
- ❖ ลูกสาวเดีวหีเคียวคือแม่ หีแม่หมอยหีลูกพวมป่ง อันนี้กะสอย
- ❖ นกขุ่มหรีสั่นขุ่มไฟ ผู้สาวจ้ง โฮสิค้ำพร้าโต้ สังกมาคือเห็นอคือสิคนแท้น้อ อันนี้กะสอย
- ❖ นกเขาเขียวจับเสียวไม้ตี้ว หียิกกิวหน่อแดดเหลียวหลัง อันนี้กะแม่นสอย
- ❖ นกขี้ถี้กินบิปลาค้อ โศกข์อีฟอบท้อโศกข์ อันนี้กะสอย
- ❖ นกขี้ถี้กินบินกเค้า สี่ผู้เจ้าคือขี้เฮือแชนม
- ❖ แกงขาหมูใส่ต่อนหมากฟัก กินแล้วมีแสงคักปานพ้อเจ้าตาย อันนี้กะสอย
- ❖ แกงเห็นผอใส่หน้าเอาะเงาะ จี้นี้เถาะจี้คร้านไปไกล
- ❖ นกแดดแต่ขาเหลืองอ่อยห้อย เสี่ยงโศกข์อ่อยเด็กน้อยเลี้ยงควาย อันนี้กะสอย ทำหมอยมีเหาทำพ้อหมอย ทำลูกพวมป่ง
- ❖ นกแดดแต่ขาเดีวขี้ฟ้า ป้าผู้เดีวสิข่าสาบ่อน้อ อันนี้กะสอย
- ❖ เสียวต่อเสียวกินเขี้ยวกะแดด โศกข์เปแปเปะหีแม่เสียว
- ❖ นกขี้ถี้กินบินกถั่ว ผู้สาวมักจ้วดกหม้อกะทะ ผู้สาวมักพระตกอเวจี
- ❖ ลูกกับแม่หาหัวให้กัน คาท้อใดแสงยันแม่นยังเจ้าว่า อันนี้เว้าให้คิดอันนี้กะสอย
- ❖ แซ็งคอดำคิงหนั่งควายเจ้า ผู้เจ้าสิกันเอาหนั่งขันออก คิงสูคิงเด็กน้อยสูคิง อันนี้กะสอย
- ❖ ควายบักตู้หมันอุ่มหมากเล็บแมว ลาวสิแกวกจิก โมงจิกเสื่อ
- ❖ แกงเห็นผอใส่หน้าเอาะเงาะ แม่อี่น้อยมาซิมเบิ่งเถาะ มาสิกันเถาะซามลูกเสานอน
- ❖ หัวสิงไคเป็นใบส้อยส้อย สาวสำน้อยหีตื่นแต่แหล ฝนตกลินสิกันแจ๊ะแจ๊ะ
- ❖ เจ้าสิดายตกโพนหมากพริก ลูกขึ้นได้แดดแจ่งจิกจิก
- ❖ เจ้าสิดายตกโพนหมากพริก ลูกขึ้นได้หูชั้นชกริก หลกหญ่าพวดพวด อันนี้กะสอย
- ❖ เจ้าสิดายบ่เคยนับขาม้อน ค้อนใส่หัวเจ้านี้สาบ่อน้อ
- ❖ เจ้าสิดายบายนมเมียว่าแม่นเกิบห้อยฝา สิบชายคู่ละท้อใด เจ้านี้กะเจ้าเดิบใส่เกิบเหยียบขี้
- ❖ เจ้าสิดายบายนมเมียว่าแม่นถกกาแพ เอาโอเลี้ยงมาให้ถ้วย แม่อิหนูจ่า
- ❖ เจ้าสิดายบายโศกข์ว่าแม่นแขนสอกสุด ว่าพืพื่อล่อยไปหน้อย หนุจะนอน
- ❖ เจ้าสิดายบายโศกข์ว่าแม่นสิ้วเสียบทอง มาช้อยช้อยคิงออกแหน อันนี้กะสอย
- ❖ ลูกสาวเพิ่นบ่คือลูกสาวโต ลูกสาวเพิ่นคือผู้งามพาโล หรือเพิ่นจมน โมบ้อยามเพิ่นเต้า อันนี้กะสอย
- ❖ ลูกชายเพิ่นบ่คือลูกชายโต ลูกชายเพิ่นฟังถ้อยฟังควม หรือแม่นเพิ่นสำรวมบ้อเหยยามเต้า อันนี้กะสอย

- ❖ สอยลิดสอยแลด สอยหน่อแตกมาเฮ็ดหนึ่งห้า สอยเอาแก้มหมอลำมาคมสาบ่อน่อ ขอโทษ
เดื่ออันนี้กะสอย จังแมนแก้มเป็นเวินซู้เพิ่นบ่ไลเอย
- ❖ ผักกะโดนกินกับปลากะเค็ด เปิดวันขึ้นเห็นแจ้วฝรั่ง อันนี้กะสอย
- ❖ ผักกะโดนกินกับลาบปลาซอย สาวสำน่อยอยากได้ฝักรู เพิ่นอยากได้สบู่มาถูอันนั้น อันนี้กะ
ว่าสอย
- ❖ เข้าบ้านเพิ่นบ่คือเข้าบ้านโต เข้าบ้านโตจ่มเข้าจ่มแลง หรือแมนเพิ่นอยากแทงบ้อหือกับแม่เข้า
อันนี้กะว่าสอย
- ❖ ควายเขาเลบคือควายเขาตู้ เมียเพิ่นซู้กะบ่ท้อเมียโต
- ❖ นกแตกแต่ขาเหลืองแอะแอะ ผู้สาวทะกะกันอยากได้เพรเพราะ
- ❖ นกแตกแต่แตกแต่ตะหวิด กินของผิดหิดิดกระดูก กินของถูกหิดังกินมา อันนี้กะสอย
- ❖ นกเขาตู้สี่นกเขาตู้ ผัวเพิ่นซู้กะบ่ท้อผัวโต อันนี้กะสอย
- ❖ นกเขาเจ็วจับเหยียวไม้บาก ลีสุดาจั้งแมนคับดี ลีสุหิปานเล่นลงท่ง อันนี้กะสอย
- ❖ ส้อนกุงแม่เข้าส้อนกุง ส้อนบ่เป็นท้องไคอั้งปั้ง
- ❖ นกเขาเจ็วจับเหยียวไม้คิ้ว มือหนึ่งป็นอ้าว มือหนึ่งบายไคย
- ❖ ผักกะเดากินกับลาบนกขอด ลีตาบอดสนัดเบ็งหิ
- ❖ นกแคบแคบินข้มหลังเข้า ผู้เข้าสี่กันหัวพัดหัวเพิ่น
- ❖ สาวสำน่อยอยากได้ฝักรู เล่นนำสอยเกิบ เล่นไปไกลเดิบเห็นเกิบการโรง โอ้ยจั้งแมนสมน้ำ
หน้ามัน
- ❖ ชุบหน่อไม้กินกับผักอีฮิน ผู้สาวสำน่อยหิแดงพินลิน
- ❖ สัมผักเสี้ยนสังเวียนสังแวะ ได้ท้องน้อยเป็นสอยขวานแชะ
- ❖ ลูกสาวเดียวอยากได้ฝักรู อยากได้สบู่มาถูเสื่ออั้ง ให้น้องโตหนึ่ง ให้เอี้ยโตหนึ่ง อันนี้กะ
สอย
- ❖ นกเค้าอ้องสังมาว่าหวังหวัง ผู้ญิงแก้งขี้สังมาแก้งทางหลัง แก้งทางหน้ามันคาอียัง คาหน่อ
แตก
- ❖ ผักอิลิดเกิดได้หอยแจก น้ำปลาแตกฮาดคอกหน่อแตก
- ❖ หมากขามป้อมเป็นหน่วยมนมน สุหิคนคือคังม้าน้อย
- ❖ สอยสอย น้ำถั่วหมอย ห่าฟู่อ่องล่อง
- ❖ หมากขามโคงหมากขามข้อถี้ โตเป็นพีหิใหญ่กว่าน้อง คั้งที่แท้สู่นั้นท่อกัน
- ❖ หมากขามโคงหมากขามสะเล็งเค็ง ไคยโตเองสี่แล้วเมียนไว้
- ❖ หมากขามโคงหมากขามข้อจั้น หน่อแตกคั้นหัวไคยฮากเอ๊ะ
- ❖ เชบเชบ หมากคาบเกิบเข้าป่าหมากนัด แม่เข้าเล่นลัดลูกเขยเล่นช้วน ถามกันเห็นบ่ แม่เว้าต่อ
ว่ามันบ่เห็น

- ❖ นกคอก้ากสั้นนกคอก้าก นกหกโตเจ็ดโตกุ่มสั้นกโตเดียว ส้องอยู่ก้ากก้าก
- ❖ นกจี๊ดบินมาวอวอย นกเกิดหอยบินมาวาวาบ บินมาคาบหัวล้านฟังลำ
- ❖ นกจี๊ดสี่ตัวห้าตัว ฮ้างเถื่อเดียวแต่มุ่นอ้อยปุย
- ❖ นกจี๊ดกินบินกกด ผู้สาวนอนตดขึ้นหมีขาดค้วก
- ❖ สาวลำน้อยกองกันขึ้นภู ลมพัดฮูเสียงดั่งตึงตือ ตึงตือ
- ❖ ผักกะโดนกินกับจีน โคน ยาเลื่องไว้ลูกไว้ลักฮาก
- ❖ นกขุ่มหรือสั้นกขุ่มหรือ นกขุ่มหรือสั้นกขุ่มไฟ เมียอยู่ไฟสี่แม่เก้าถ้า
- ❖ เก้าตตายบู้จักผู้ใหญ่บ้าน บาดเขาเฮ็ดเพิ่นย่านเพิ่นตาย เหลือกตาอยู่ม้านม้าน
- ❖ เป็ดสี่เป็ดอยู่ได้ฮ่อม ไข่ ไก่สี่ไก่อยู่ได้ฮ่อมทัน บาดเทื่อถึกฮูกัน ผัดสั้นขนอยู่ฟัดฟัด
- ❖ น้ำถ้วมเข้าเห็นแต่ใบวี น้ำถ้วมหนีหน่อแตดโตตาย
- ❖ เก้าบ้านเพิ่นบ่คือเก้าบ้านโต เก้าบ้านโตบายโค้ยผัวว่าแม่นโบกหมาก ตั่งที่แท้แม่นสากยัคฮูโต
- ❖ เก้าบ้านโตบ่คือเก้าบ้านอื่น เก้าบ้านอื่นตื่นเด็กลูกเข้า ไหว้พระสวดมนต์ เก้าบ้านโตลูกขึ้นมา
วนตายแต่จ่ม
- ❖ นกจี๊ดไปสับกินปู ใผอยากได้ผัวครูงุ่นขึ้นสะเกิด
- ❖ นกจี๊ดไปสับกินปู ใผอยากสอบไล่ได้ให้ไปนอนนาคู
- ❖ ผักกระโดน โคนกโกนฮาก โคนดากเจ้า โคนเงิน โคนคำ โคนห้าซ้อย โคนทุกข์ โคนยาก
- ❖ อีเชกเลกอีน้ำขอดแอ่ง พ่อแก่ไปกินมีแต่แมงจ้องแง้ง จ้องแง้งจ้องแง้งจ้องแง้ง
- ❖ นกแกนแกจับไม้แก่แต่ หมอลำผู้ชายล่ำบ่แพ้ให้หมอลำผู้หญิงสี่แต่
- ❖ แกงเห็ดผอใส่น้ำเอ๊ะเงาะ เอาพี่อายนี้เถาะ จี๊กร้านหาผัว
- ❖ ผักกะโดนกินกับลาบนกกด ผู้สาวนอนตดหมอยที่เพิงวาบ
- ❖ นกขุ่มหรือสั้นกขุ่มฮืด ผู้สาวฮืดสึดตดเหม็นสามซ้วงฮ้อง
- ❖ ผักกะโดนกินกับลาบปลาส้อย สี่หนี้อยปานชีเฮือแซม สี่หนีแหลมปานดกนรก สี่หนีฮอกปานขึ้น
สวรรคค์ บัจจวบจักคั้นปานหัวลิแตก
- ❖ ผักกะเดากินกับลาบกุ้ง คนท้องปู้หิ้ง้า คนท้องบ้ำฮีโนน หน้าผากโนนฮีใหญ่ หน้าผากใหญ่
ฮีตุน หน้าผากนูนฮีสวด หน้าผากลาดฮีแป หน้าผากแปฮีจ้อย หน้าผากจ้อยฮีจี คั่นอยากตีให้
เลือกเอาหน้าผากใหญ่ เบิ่งอันนั้นมันไค้ล่ำหมูน้อยนอนเฮียงกัน
- ❖ เเทิงหลายเพิ่นว่า โมมโตบ่ว่า โตว่าโมมส่วยบักเสือก เเทิงหลายเพิ่นว่าแอบแอขาโตบ่ว่า โตว่า
คาใส่บักเสือก เเทิงหลายเพิ่นว่าฮิมโตบ่ว่า โตว่าคิมคิบบักเสือก เเทิงหลายเพิ่นว่าหมอยโตบ่ว่า
โตว่าฟอยปัดบักเสือก เเทิงหลายเพิ่นว่าหน่อแตดโตบ่ว่า โตว่าหลักแพดบักเสือก เเทิงหลาย
เพิ่นว่าฮีโตบ่ว่า โตว่าบ่อนลี้บักเสือก เบิ่งมันกลิ้งมันเกลือกหลุบบู้งหลุบพู เบิ่งบักเสือกมันดู
เด้าจิกเด้าจาง

ขอขอบพระคุณ คุณทา ทวีศรี

บ้านโพหนอง ต.บ้านไทย อ.เมืองใน จ.อุบลราชธานี

- ❖ นกขี้ผึ้งหรือผึ้งไฟ ผู้สาวจ้งไฮ้สี่ด้ามพร้าวได้ อันนี้กะสอย หีหมอยมีเหา
- ❖ หมากขามโค้งหมากขามข่อยาน สี่แม่มานปานอุ้มไหเหล่า
- ❖ ตรัดโตรี่ นกขี้ผึ้งต่างห้าต่าง หมอยแม่ฮ้างปานเชือกถามม้า ม้าเล่นหนีหมอยหียืดยาว
- ❖ แมงวันเจียวโตท้อหัวช้าง บินมาตอดหีแม่ฮ้างปานเป่าตรง แต่และแลด แต่ดแต่
- ❖ ถ้ำสิดายบายโค้ยผัวว่าแม่นหัวหลาน หยับมาแม่หล้าแม่หนาว
- ❖ นกเค้าฮ้องงอยง่าขามหวาน เขาเล่นมานผิดว่ากรรมแต่ก่อน ตั้งที่แท้เทิงเหย่เทิงคัน มาอีกเดือนอื่น
- ❖ นกเขาตู้เอยนกเขาตู้ เอ็นตู้ตู้แทงเข้าสู่หนัง แทงคู่คู่เกิดเป็นเด็กน้อย อ้าวอ้าว ตัวแอ ๆ ๆ ๆ
- ❖ แกงปลาไหลใส่ผักอืดู ปูสี่ย่าหลานให้แซวแซว เทิงให้เทิงว่าอย่าฆ่ายา เขาเข้าเขาเขา
- ❖ นกแดดแต่ขาเหลืองอ่อยห้อย เสี่ยงโค้ยอ่อยเด็กน้อยเลี้ยงควาย เขาว่าแม่นกล้วยเลยเล่นมาเอา เขาสูเขาหัวโค้ยกูดอก ป๊ะ ป๊ะ ป๊ะ
- ❖ ผักตำนินหนึ่งใส่ปลาปาก ออกลูกยากหลายแล้วหลายแล้ว ขอมขอมโดยโดย ขึ้นชื่อว่าโค้ยกูป่อเอามันอีก บาดเขาสักยับมายับมา หยับมาหยังชงมันกะด้อ กะยังว่าข้อยอยากตายอีก เอ้อเหอเหยอยากหัวเด นอ
- ❖ ผักอีเลิดเกิดได้ปลายชาน บายนมยานกำกมันสุด ใ้ค้อดลูดปานถงเลียดข้อมแห
- ❖ นกกะปุกสี่นกกะปุก คนในคูกสี่กันคาโซ
- ❖ นกแดดแต่กุ่มสี่นกเขียน ครูโรงเรียนสี่แห่งสอนแห่ง
- ❖ ถ้ำสิดายบายหน่อแดดโตว่าแม่นดับกบ บายเก้าหลบสิบหลบจ้งว่าแดดโต
- ❖ ไบตองกุงไปสองเข้าปลุก พ่อสี่ลูกบ้านข้อยกะมี
- ❖ นกขี้ผึ้งต่างห้าต่าง ฮ้างเทื่อเดียวได้หามสามหาบ
- ❖ ถ้ำสี่กันไปคันเจนศอก น้ำเบ้นบ่อออกไปบ้ำปู้ตา ไหลมาจ้อกจ้อก

ขอขอบพระคุณ คุณศรีจันทร์ ฉวีวงษ์

บ้านโพหนอง ต.บ้านไทย อ.เมืองใน จ.อุบลราชธานี

๘. กลอนเจียง

"กลอนเจียง หรือ เจียง" มี ๒ ประเภท

ประเภทแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของขุนเจียงหรือเจียง ในหนังสือพงศาวดาร โยนก กล่าวไว้ว่า ท้าวซู่หรือเจียง เป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก แผ่อาณาเขตกว้างไกลตั้งแต่ ลานนาไทย หลวงพระบาง สิบสองปันนา สิบสองจุไทย และตั้งเกี่ย หนังสือเจียงประเภทแรกนี้ แต่งเป็นกลอน มีหลายผูก

ประเภทที่สอง แต่งเป็นกลอนหรือกาพย์ นับว่าเมื่อขุนเจียงระดมพลใหญ่ประกอบด้วย กองทัพช้าง ม้าสามพันตัว กองทัพม้าสามแสนตัว พร้อมพลโยธาไปฝึกรบอยู่ทุ่งไผ่หิน เพื่อจะยกทัพไปตีเมืองแคว ระยะแรกทหารหนีทัพไปมาก ขุนเจียงจึงสั่งให้ทหารสลักก้อนหิน ให้เป็นไหเพื่อคงเหล่าสาโทดื่ม ปรากฏว่ามี ทหารหนีทัพอยู่อีก ทหารที่หนีทัพไปส่วนมาก ไปติดพันกับผู้หญิง จึงให้แต่งกาพย์กลอนเกี่ยวกับผู้หญิง ใช้เชิงในเวลาดื่มเหล่าสาโท จำนวนทหารที่หนีทัพ ปลอดภัยลงโดยลำดับ

กาพย์หรือกลอนเวียงที่ขุนเจียงให้แต่งในครั้งนั้น จะมีข้อความอย่างไร ไม่มีหลักฐานอ้างอิง เห็นมีแต่ฉบับหลานของขุนเจียง เขาให้ชื่อหนังสือชิ้นนั้นว่า หนังสือเจียง ใช้หลักจารเขียนลงใน ดิวไม้ไผ่ เขียนด้วยตัวไทยน้อย คือเขาเอาไม้ไผ่บ้านที่แกจัดมาผ่าเป็นซีก ตัดให้มีข้อทุกด้านขนาด กว้างสองนิ้ว ยาวเท่าขนาดไม้ไผ่หนึ่งปล้อง ให้ได้เจ็ดแปดซีก ใช้หลักซีเจาะข้างละรู แล้วเอาเชือก สอดเข้าในรูมัดเป็นบ่วงไว้ เพื่อคล้องคอในเวลาอ่าน

ไม้ไผ่ที่เจาะรูนี้มีเจ็ดซีกหรือมากกว่าก็ได้ แต่ละซีกเขียนหนังสือเจียงลงหนึ่งกลอน ซีกหนึ่ง เรียกมัดกลอนที่เขียนลงในดิวไม้ไผ่นี้มีข้อความหายขาดเป็นพิเศษ จะหาความหายขาดกว่านี้ไม่มี แต่คนโบราณไม่ถือสาหาความ ถือว่าเป็นการตกลงขบขัน หายขาดได้เท่าไรยิ่งดี เพราะปีหนึ่ง จะมีการสนุกสนานเพียงครั้งเดียว

การอ่านหนังสือเจียง ในเทศกาลบุญเดือนหกหรือบุญบั้งไฟ เขาจะมีตุงหรือปะรำ ไว้ต้อนรับแขกบ้านที่เชิญมาในงาน แขกที่เขาเชิญมาทั้งพระสงฆ์ ทายกทายิกา หนุ่มสาว เด็กเล็ก ใครต้อนรับบ้านใดก็จัดแจงต้อนรับเลี้ยงดูตามธรรมเนียม ถึงเวลาแห่บั้งไฟบรรดาพวกนักฟ้อน นักแสดงวาทศิลป์ต่างๆ จะมาปรากฏตัว นำการละเล่นของตนมาให้คนดูชมเป็นขวัญตา ขวัญใจ พวกเขาอ่านหนังสือเจียงประกอบด้วยคน ๔-๕ คน เห็นคนชุมนุมกันมากที่ไหนก็ตรงไปที่นั่น ผู้อ่านหนังสือเจียงคล้องคอคนหนึ่งว่าคำอาราธนา คนนอกนั้นยืนเป็นแถวคอยฟัง เมื่อจบกลอนหนึ่งก็หยุด แล้วเดิน ไปอ่านที่อื่นจนรอบบริเวณงาน

คำอาราธนา อิมัสมีงขาเป คนขาเกฮีใหญ่ หน้าผากไก่อี โหน ผีสบโปฮีสวด ผู้มีหนวดทึ่มมอย ฮ้องจิล่องแมนนกอีเอียง หัวเกลี้ยงๆ แม่นนกระซุม นิฎฐิตัง เข้าด้อมติดีหมา ฉลองศาลากะแล้ว อาราระนัง กโรมิ

- ❖ ย้านแต่ติแกลงว่าเอาเงางามาป็นสูบ เอาหินแสม่าคั่นส้ม เอาลมเฮ็ดตองห่อ เอาเดดมาเฮ็ดดอก กิว สีไปหมั้นบ่อนใด
- ❖ บ่ได้ติแกลงหล้ม ตมบ่มีคาคลาดหมั้น บ่ได้คาคลาดลุ่มเดือนห้าก่อนฝน ดอกนา ลมพานตอง ตองแกย่านบ่แน่ ลมพานตองตองแต่แน่บ่นอ

ขอขอบพระคุณ คุณชาติ ดำเนิน

บ้านสร้างถ่อนอก อ.หัวตะพาน จ.อุบลราชธานี

ของวรรณกรรมนี้สืบมาหมอลำสี่พันดอนที่มีชื่อเสียงในอดีต เช่น หมอลำคำบุญ อุทศรี หมอลำหลัง สกฤไทย หมอลำไล่ สกฤไทย หมอลำเอี่ยม หมั้นสิงห์ หมอลำหนูนา สกฤไทย หมอลำเฉลิม อุทศรี หมอลำ เป็นต้น ส่วนหมอแคนมี นายเมือง มีทรัพย์ นายเสียง ศรีลาศักดิ์ นายแสวง สกฤไทย เป็นต้น

ที่มาของข้อมูล : ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุระ อุมวงศ์

๘. ลำสัน เรื่อง ติดเสนห์

หมอลำชาย : คุณ ถาวรพงษ์

(เกริ่น) โอ้... โอ้ละนา... เอียงคางไข่สังกานอนคอน ซ่อนอ้ายแต่หน้าหนาน้องหน้า... โอ้ละหนา... นวลเอย...

เดี๋ยวนี้, เว้นาโตเห็นแม่ญิงแม่ย่า	โหลดบ่ว่าผู้ฮ้ายผู้ดี
พ้อทั้งปีหางอนหาแง่	ถ้าสิว่าพูดตามความจริง
ผู้โตมักแม่ญิงโหลดบ่มีเสียงปาก	โหลดว่าดีฮอดดากทุกทั่วกายา
แม่นว่าชาย มันก็เป็นราคาของเขาทุกบ่อน	มันโหลดดีแต่ตอนขายเป็นราคา
ให้คิดเบ็งนมมานายซันสวด	มันสิเจ็บปวดหยั่งชำมือบาย
เขายังขายเป็นคุณเป็นค่า	ซำบ่หน้า ปานยังให้ทำให้มีดีกรี
สิบว่าเขาดีได้สิถูก	ฮอดเลี้ยงลูกกะยังได้หนา
บัดนมโต จีหมาหยั่งขายกะบ่ออก	แต่แลกกรอกยากินยังแพง
คำบ่พอทองแดงแม่นไผ่ลื้อซ้อง	เห็นแต่ท้องกะยังแต่นอนเว็น
เฮ็ดบ่เป็นกายกว่าเข้าจูด	กลายแต่ให้มันผูกหลูดทั้งหลูดแพง
ขายทองแดงกะบ่มีไผ่ซ้อ	ให้ซ้อซ้อบ่มีไผ่เอา
บาดของเขาน้ำหน้าซ้อบาค	ขายยังขาดเป็นเงินเป็นค่า
มันกะดึกว่าทำแม่นให้ผมว่า	ขายเป็นค่าเป็นอัฐเป็นไฟ

บ่ว่าดิฉันได้คุณนายปานนั้น
 บ่จักหนดจักคราควันยาเป็นชี
 บ่มีไผ่ขอมแค้นเฮาเจ้าข้า
 มีผู้จูบผู้ชมผู้เซยผู้ฮัก
 แม่นสิค้ำคือปลาถือเนื้อ
 แม่นจั่งได้ เฮากะต้องแก้ไขด้วยเสน่ห์แต่พ่อ
 โอมบักหนดปกหนั่ง โอมบักหนั่งบ่จอด
 โอมบักเพชรหิงหูลาดาดี่
 บักหน้ากือซื่อคางแดงหน้าจืด
 เหลียวเห็นกากลายเป็นนกเจ้า
 บักกกชน บักโคนหัวลอก
 ว่าแต่มันได้ฟันใส่สักที่น้บักสาระพิษ
 ลำผู้ญิงบ่ว่าอวด
 สิหัวซาหยั่งน้ำมันพรายนวด โขงหันหน่อ
 นวดกับแนมมาแต่มือเกิด
 เจ็บแนวได้สิท้อเจ็บลูก
 เจ็บจนสนจนสายจนสั้น
 หลังบ่ทันตกเกล็ดฝันว่าเอาอีกแล้ว
 ที่นี้แม่นซื่อที่สอง ว่าให้มีเงินทองสิ่งของมากมาย
 ความประพฤติก้ออย่าให้มันเสียจรยาเรียบริ้อย
 ซื่อนี้เป็นเสน่ห์ระรวย เจ้าคุณเพิ่นเทศน์
 อย่าให้มัวให้หมองให้ไหม้
 ให้ประดับด้วยแก้วไพฑูรย์ของดีมีค่า
 ส่วนหมอกุณตั้งแต่บวชเป็นจัว กะบ่อดีค้ำน้ำ
 ตอนหัวปีต้นแรกแต่บวช
 เด็กพอดิ เจ้าจ่งต่อเลย อยู่เรื่อยนา.....

เบ็งแค้นหันเป็นหยังไทยเฮา
 โตเบ็งโต กะว่าบเอาหนี่บ่มีไผ่ขอม
 บาดแค้นเขาหน้ายังเป็นตาม
 โตผู้มุกเหมิดซิ่นเหมิดตัว
 โหลดบักินฮอดเกี่ยพุ่นละในใจ
 มีอยู่สองสามต่อฟังสิจ่มให้ฟัง
 โอมบักหมวกบ่อดหน้าเคร่งคางตึง
 โอมบักโคมบักขี้บักฝิเกะสือ
 ดิดเข้าไปแล้วมันต้องมีดมัวมัวตา
 ว่าแต่มันได้ฟังคอเต่าเถอะบักหัวแลนโมน
 ฤทธิ์ของมันบ่แม่นหยอกหยอกน้ำลายมันดี
 นี้มันคงเห็นฤทธิ์ของมันจริงจริง
 เพราะว่ามันมีหนดดิดอยู่ทางปลาย
 ดิดว่านั่นตั้งเกါสิบต่อพุ่นหนดพญาแณ
 กิดเบ็งเกิดผู้ญิงทั้งหลาย
 เจ็บจนฮ้องจนถูกพุ่นตัวกลางคน
 แต่ปานนั้นกะบ่เห็นเขาเจ็ด
 หนดเสน่ห์บักแก้วนี้มันดีเหลือเกิน
 แม่นสินอนดีดากอยู่กะได้ดอกเมีย
 แม่นบ่แขวนสายสร้อยเขาก็ว่าสวย
 และให้รู้จักเหตุจักผลตนตัว
 อย่าให้ซัดดิดได้เหมือนดั่งหมอกุณ
 นั้นละเจ้าคุณว่า เสน่ห์ในตัว
 จนว่ายากกันค้ำเพราะเสน่ห์มันดี
 กรุณาพาไปสวดบ่ได้แนวได้

ลำสั้นแก้ เรื่อง ดิดเสน่ห์

หมอลำหญิง : จอมศรี บรรลุศิลป์

(เกริ่น) โอ้... โอละนอ.. ออกเสน่ห์นวลจันทร์ เหลียวเบ็งรูปพรรณคือแค้นไว้... โอละนอ นวลเอย...

เดียวนี้ ย่อมมาอวดสนมเสน่ห์
 ลีไปเขียนให้ยากเฮ็ดหยังมนต์กล
 ลีไปเขียนหยังหลายน้ำมันพรายให้มันลำบาก
 เห็นแต่เงามันกะเล่นล้ายล้าย
 โฝเห็นมีแค่นอพ่อแม่
 เห็นผู้หญิงไปแต่งเอาผู้ชายบ้านเขามีบ่
 ยามมือแดงเสียงแคนโทดโทด
 เถิงแม่นเอากันตามตำแหน่ง
 แนวของคีสมัยสู่มื้อ
 ตามให้เห็น ใ้ไปเลี้ยงยา
 บาดผู้ชายไปเลี้ยงแม่เต่า
 มันโหดหลายเอาเหลือจนนับบ่ได้
 บ่ท้อโอมขนขนมีมนต์มีเต่า
 ฤทธิ์ของมันให้คิดดูว่า
 ตลอดมาฮอดขงฮอดฮิ้น
 มันโหดหวงฮ้ายกว่าชีวิต
 บ้างก็โดนกันจนปากฉีก
 เพราะเสน่ห์พาสูโคโนโตแม่
 มันโหดหลงขากันฮอดคนพุ้นแล้ว
 เสน่ห์ชายมันสิมีน้ำหนักหยังพอจีไ้ไ้
 แนวนวดเอ็นมันบ่ท่อนวดฮิ้น
 คีแต่ให้หลวงตาจับชัคกองจี
 คิดเอาจังกว่สาระพัด
 คิดผู้บ่าวหลงที่ปหลงฐาน
 คิดพ่อฮ้างพ่อหม้ายเมียเก่าเกาหัว
 หยังกะเป็นไหวไหวลีมเก่าลีมหลัง
 พอดิตเข้ามันบ่คือคน
 นั่งบ่อยู่พอดตาเว็นตัก
 หยังกะเป็นดินดินนำผมนำผาง
 หมากบ่ขาดคำคายคำอม
 เหลื่อมอยู่เป็นมามบปานแก๊สไฟฉาย
 ผู้ชี้ร้ายหลงเล่นพุ้นตีครวเป็น

มันบ่สู้เกินเกเขาได้ท้อดาก
 ว่าแต่โอมขนขนสองที่ท่อนี้กะมักตัวชาย
 เปิดแต่คากเป็นหยังอ้อยเอา
 เสน่ห์อ้ายว่าคับว่าดี
 เป็นเต่าแก่เกิดก่อนก็ตาย
 ช่างว่าเก่งกะคือแท้ละบักตาแดง
 เห็นแต่ไปดเล่นไปหาเขา
 กะแม่นชายไปแต่งตามประเพณี
 มันต้องมีคนซื้อซันตัวตามเกณฑ์
 ให้ซ้อยว่าคือบ่มีหลาย
 ไปนอนเฝ้าสุดากสุเดีย
 เสน่ห์อ้ายมันบ่มีผล
 เสน่ห์เก่าเกินมันสำคัญ
 วัวควายม้าเปิดไ้ไ้หมูหมา
 สัตว์ทั้งสิ้นสารพัดทั้งปวง
 บ้างก็จิดก็ชาดก็ชน
 ดีด้วยปีกกล้าแข้งกล้าขา
 บ่ว่าแต่สัตว์เดียระฉาน
 ดีกว่าแก้วของพระยาจักร
 มีแต่พาทุกข์ใหญ่ท่อนั้นละเป็น
 บ่ท่อนวดในชั้นเขามีราคา
 เสน่ห์หญิงนี้ มันอยู่บ่อนลับบ่อนบัง
 จนหลงชัคคินลัมคินตาย
 หลงเฮือนหลงชานมาเป็นข้าใช้
 ลีมฮอดนา ฮอดสวน ฮอดไ้
 จังมันจิงแม่นติดผู้เต่า
 หยังกะเป็นวนๆ วายๆ หูๆ
 เซ็ดจีตาจนว่าตาปลิ้น
 น้ำหมากย้อยนำคางลงเป็นอาดหลาด
 ทาน้ำมัน กะบ่ทาแต่ผม ทาฮอดหน้าผาก
 เหลื่อมอยู่คือเดือนหงายคนเห็นว่าแว่น
 คำเขียนกรองบ่ต้องตำรา บ่แล้วน่า....

๑๐. กลอนลำเรื่อง

เรื่องที่มีในวรรณคดีอีสาน เช่น ชูนางอ้าว ผาแดงนางไอ่ จำปาสีตัน เรียกว่า "เรื่อง" การนำเอาเรื่องเหล่านั้นมาร้องลำเรียก "ลำเรื่อง" โบราณลำเรื่องใช้คนลำ คนเดียว แต่งตัวโบราณ แสดงเป็นผู้ชาย ผู้หญิง เป็นยักษ์ เป็นเสนา เป็นเด็ก เป็น ผู้ใหญ่ สุดแต่ว่าเรื่องที่ลำจะพูดถึงอะไร คนเราก็แสดงไปในรูปลักษณะอย่างนั้น แรกทีเดียวไม่มีแคน คนแสดงยืนลำ การลำเรื่องนี้ถ้าผู้แสดงแสดงเป็นจะสนุกกว่า ลำคู่ลำหมู่มาก จะยกเรื่องจำปาสีตันมาแสดงให้ฟังโดยย่อ ดังนี้

บทไหว้ครู

มาจกกล่าวเรื่องเมืองใหญ่ปัญญา
มีพระยาครองเมืองนั่งปองเป็นเจ้า
มีมเหสีเหง้าจันทาเทียมพวง
นางนั้นงามยิ่งช้อยไผเพียงบมี
คนในทีปี่วีบมีเปียงพอเม็ค

พระยาเมืองขอลูก

บัดนี้... ข้าจกขอมือน้อมชูลีกรกัมขาบ
คุณพระยกใส่เกล้าชูลีล้ำยอดญาณ
กับทั้งคุณเทพไ้ผู้เป็นใหญ่อศวร
กับทั้งคุณอินทร์พรหมเทพดองค้ำล้ำ
ผู้ข้าขอเอาเรื่องนิทานธรรมมากล้ำ
กันว่าพิศพลาดปลั่งอภัยข้าผู้ล้ำ แต่ เตอ นายเคอ
ฝูงชาวเมืองขึ้นชมคอมเจ้า
แต่บมีแนวเชื่อบุตดาสืบต่อ
องค์พระยาท่านท้าวทังแก้วแม่เมือง
จั่งได้คกแต่งตั้งสลาหมากพลูพัน
ทังเทียนทองรูปจันท์เนียมอัน
ปณมมือน้อมถึงองค์อินทราชา
ปรารถนาอยากได้ผู้บุญกว้างเกิดมา
ขอแต่เทพาเจ้าอินทร์พรหมผายโผด แต่ถ้อน
ขอลูกแก้วบุญกว้างล่องลง.... ล่องลง

พระวิสสุกรรมลงเกิด

บัดนี้.... กะจิงฮ้อนฮอดไ้เทวราชอินตา
 หีนศิลาแท่นทองเลยกระด้าง
 องค์อินทร์เจ้ามองลงโลกกลม
 บ้าเวย แม่นว่ามีเหตุฮ้อนประการแท้สิ่งใด
 อินทिरาชไ้ฮู้เหตุความหมาย
 ว่าพระยาเมืองปัญญาเหนี่ยววอนขอน้อม
 ขอมเจ้าผู้มีบุญมาเกิด
 ผู้ประเสริฐมากล้นบุญกว้างแผ่ผาย
 องค์อินทร์ใช้วิสุกรรมลงควน
 ลงสู่ห้องหอแก้วบ้านาน
 เทวาเจ้าหอลงลิวลี ลิวหลี่ ลิวลี ลิวลี
 เข้าสู่ห้องนางแก้วเล่าฝัน
 ฝันว่าได้มณีโชติใสแสง
 กลืนลงทวงคืนตนเลยสตุ้ง
 นางคราญแก้คำฝันถวายบาท
 พระองค์คีฮู้ฮ้อนบุญกว้างสิ่ว่งลง

เชษฐมอโหรมาทำนาย

แต่เนั้น พระยาก็ฮ้องเฮียกเอ็นเดินหมุ่เสนา
 ไ้สูทันทันมาฮู้คนมวลพร้อม
 เสนาฟ้าวพากันปบเล่น
 นบน้อยนิ้วมือขึ้นไล่หัว
 มีเหตุฮ้อนประการสิ่งใด พระเอย
 จังได้ทันเสนาพรวโหรมาพร้อม
 ราชาท้าวไขคำบอกเล่า
 ตามความฝันแต่ค่านางเหง้าแม่เมือง
 โหรบ่ซ้าประนมบาททูลถวาย
 ว่าสักกสักกาก เป็นไม้บากเป็นหมอหูสา
 ยอสองขาศาลาไ้ต่ำ

ขอได้น้ำแม่น้หอรุณ
 คั้นผู้ใดที่ตุนไค้พระยาแตกบ้าย

พระกุมารประสูติ

ความฝันนี้บ่แม่นความฝันฮ้ายฝันดีมีโชค
 เทวบุตรอยู่ฟ้มาเข้าสู่ครรภ์
 ไปทางหน้าเป็นพระยาทรงแทน
 พระบาทเจ้าหัวจิ้นขึ้นชม ฮ้า ฮ้า ฮ้า ฮ้า ฮ้า ฮ้า
 พระจ้งจัดแม่เลี้ยงสนมนางานปีว
 บัวระบ้ดินางชู้วันแลงเช่า
 คนนานล้าสิบเดือนท้องแก่
 ประสูติลูกน้อยงามละห้อยดั่งเขียน
 เรียกชื่อท้าวสมเกียรติลือยศ
 ว่าจุลมน้องค้ผู้ทรงงามล้น
 ผุงสาวใช้สนมในน้อยใหญ่
 ต่างกะอยากอยู่ใกล้ชมช้อนฮ่วมเคียง
 พระบ่ตั้งใจต่อพอค้า
 อยากไปหาเฮียนมนต์เพื่อมาครองบ้าน
 นานปีแล้วกุมารสอนใหญ่
 จ้งเข้าไปกราบก้มลาแก้วแม่คิง
 พระพ่อเจ้าฮักยิ่งเพียงตา
 อยากให้มีวิชาครอบครองเมืองบ้าน
 นางสนมเฝ้าถวายองค์ตามชอบ
 ชมกอดเกี่ยวเพื่อฝั้นกล่อมแฝง
 ท้าวบ่ตั้งขอกราบลาลง
 ประดับองค์ภูษาดาบดีดวงกล้า
 ลากองค์เจ้าปีตรงพระพ่อ
 พระแม่เจ้าแถมให้ส่งพร
 ไปคิถ้อนสายสมรลูกแม่
 ขอให้ลูกลาได้ชยกล้าตัวมา แม่เดอ

พระกุมารไปเรียนวิชา

แต่นั้น พระก็ยัวยাত্র้าย ย้าย่างเสินสิน
 นำทางเดินป่าไปพรพงษ์ไม้
 เรไรพร้อมแมงอี่อ่องส่ง
 ผุงหมู่เสื่อโคร่งเขี้ยวคะ โยงเดินแผ่นดิน
 ผุงชนิแขวนไม้เสียงออยอ้ออ้อย
 ปวด ปวด จักแม่นมันปวดกั้นกระโดนหว่าวแต่หลัง
 ฟังยินลมพานไม้ดังมาออกแอด
 คือกิ่งหน่อแตกอ่องในซิ่นหยอกหมอย บ้อเต้ คำเอย
 ต่อจากนั้นเข้าลั่นผาชัน
 หินศิลาแตกกลางฟ้าช้า
 คือกาหง่างทางกลางน้ำโซ่
 ลางบ่อนโหนปุดเป้าคือเต้าหย่อนยาน
 เป็นตาคลานตาฮ้าวสองมือคั่นยอง เบ็งเค้ นวลเอ้ย
 ท้าวจากห้องนาล้ำพร่าปี
 หวิดคองนี้ยังคองง่อนง่อ
 สัมปะปิติพ้อผุงไม้หมิ่นถัน
 ท้าวล้วงคั่นนอนป่าแหวหิน
 กินผาลาปางเจียมันเห็น ทุกข์เคี้ยากเดลงเอยป่าเอย
 หวิดแดนนั้นลงเขาเก้าหลั่น
 ที่นั้นเป็นเขตบ้านแดนด่านเมืองยักษ์
 สองฟัวเมียอยู่เทิงเขากว้าง
 แปลงเป็นสู้งฟัวเมียทั้งคู่
 มันนั้นมีหน่วยแก้วไฟฆ่ากะบ่ตาย
 หากินเหม็ดชูค้ายตายบ่มีเหลือ
 มันนั้นมีเวรกรรมแต่ปางหลังพุ่น

สู้ลงกินชาวเมือง

ที่นี่ สิบได้พรรณนาเรื่องเมืองจ๊กจีนมุดมอด
 เป็นเพราะสู้ใหญ่ฮ้ายมาเข้าย่ำยี
 มีฤทธิ์เหลือสิ้นโตทอภูเขา
 ตาเป็นไฟใหญ่พอปานหม่อง
 จ้วควายม้าหมูหมาเป็ดไก่
 ช้างแลม้ากลืนได้เทือเดียว
 เวียงวังกว้างหอปรางค์ฮ้างเปล่า
 บมีไฟอยู่เฝ้าเมืองบ้านเปล่าแปน
 เหลือแต่องค์เอกเจ้าพร้อมพร้อมเหสี
 กับปทุมมานางยอดเมืองแพงล้าน
 สองกษัตริย์เจ้าปรึกษากันพร้อมพร้อม
 เฮาควรวเอาลูกแก้วไปเข้าอยู่กลอง
 สองเฮานี้ตายไปกะตามช่างมันถ้อน
 ว่าแต่เหลือลูกแก้วตายแล้วช่างมัน
 พระก็เอานางเข้าในกลองซ่อนเสื่อง
 ดีเรียบร้อยสองเจ้าอยู่ปรางค์

สู้กินพระยาเมือง

บัดนี้ กล่าวถึงเสโนสู้บินมาหาวเว้ง เว้ง เว้ง
 ปานว่าฟ้าสีป็นหินฟุ้งฟุ้งเฟื่อง
 จับเอาเจ้าพระยาเมืองทั้งคู่
 กลืนสู่ท้องลงพร้อมพร้อมกัน
 โจ้บทนนั้นเมืองจ๊กจีนมุดบอด
 แล้วท่อนี้ไปหน้าจ้งฟงดอกเต้อ นายเค้อ

พระกุมารเห็นนางปทุมมาในกลอง

บัดนี้ จักกล่าวบันนามหน่อองค์กษัตริย์

เดินพลอยพลัดล่วงถึงเมืองฮ้าง
เมืองบ่มีคนสร้างปะปรางค์แปนเปล่า
มีแต่ศพคาบฮ้ายตายถืมเกลื่อนกอง
ท้าวล่วงย่องเที่ยวท่องคูเหม็ด
เห็นกองเพลหน่วยเดียวแฉวนไว้

ท้าวจึงขอเอาค้อนเตาะกลองคุ่มตึง คุ่มตึง ๆ ๆ

เสียงทึงทึง ทึงทึง นางน่องอยู่ใน
ว่าแม่นยักษ์ใหญ่ฮ้ายนาง โกรธ โกรธา
ให้มึงกินกุสาสว่างเวรให้มันแล้ว
บากราญท้าวฟังเสียงโต้ตอบ
แม่นผู้หญิงแท้แท้มาลืออยู่กลอง
ต้านต่อน้องช่อยบ่แม่นแนวผี
หากแม่นแนวนามคนดังเดียวกับน้อง
บากราญเว้าหลายคำด้านกล่าว
ท้าวจึงไขปล่องให้นางน่องออกมา
นางปทุมมาแก้วมือถวยบาท
เล่าเหตุให้เมืองบ้านมุนวาย
พระบาทท้าวสวมกอดนางแพง
พุ่มฟายไหลเนตรฮวยฮำแก้ม
คิดถึงพงษ์พันธ์เชื้อเครือกอมุดมอด
นางนี้เป็นกำพริ้าเหลือค้ำผู้เดียว
พระพี่เจ้าผายโศคชีวิต
เป็นเพื่อบุพเพเฮาฮ่วมกันปางก็
พินี้เป็นกษัตริย์สร้างปัญจานคราษ
บุญส่งให้มาเห็นน้องหน่อเมือง
พี่ลีพานางไปครองสร้างปัญจาเมืองพี่
คันบุญมีจั่งค้อยมากอบกู้เมืองน้องให้ตัวคืน
นางพ่องให้สะอึกสะอื้น ฮือฮือ ฮือฮือ
คนี้ถึงความหลังอันพ่อยังครองบ้าน

ขอขอบพระคุณ หมอลำศรีจันทร์ ฉวีวงษ์

แห่งบ้านโพหนอง อ.เขื่องใน จ.อุบลฯ นักลำพื้นที่เก่งกล้าสามารถของจังหวัดอุบลราชธานี

๑๑. กลอนเข็ง

"เข็ง" เป็นคำกลอนประเภทลำ นิยมใช้กลอนเจ็ด การลำเข็งจะต่างจากลำแบบ ธรรมดาชนิดน้อย คือ จะมีหัวหน้าคนหนึ่งลำกลอนเข็งเดินไปก่อน ลูกน้องจะว่าตาม แล้วเดินตามกันไป การลำกลอนเข็งใช้ลำข้อสี่ของในวันรวมบุญบั้งไฟ หรือหลังจาก จุดบั้งไฟแล้วซึ่งจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เข็งนำฮอยไฟ"

๑. เข็งขอลสิ่งของ

โอเฮาโอพวกฟ้อนเฮาโอ	มาฮอดนี่ถึงที่เฮือนไผ
เฮือนผู้ใดหลังใหญ่อาคหลาย	บ่ได้บาทหลานน้อยบ่หนี
เจ้าผู้ทุกข์ทานมาอย่าหน	เจ้าผู้จนทานมาอย่าขาด
อย่าได้ขาดในเรื่องกินทาน	ศีลแลทานแห่หลังบั้งหน้า
พวกแม่ป้าเฮือนอื่นกะมี	เป็นเศรษฐีบ่อยากทานพอเฟื่อง
หรือลิเตื่องขึ้นฮอดสลึง	ทานคำดิ่งให้เลาได้แปดบาท
บ่ให้ขาดเรื่องกินเรื่องทาน	เลาให้แล้วแถมพรเลาแห่น
ให้เราแผ่โตม้อนโตใหม่	เลี้ยงลำใดให้ได้ลำนั้น
เลี้ยงควายค่อนให้เป็นโตเขาคำ	เลี้ยงควายคำให้เป็นโตเขาแก้ว
เลี้ยงใหญ่แล้วให้ลูกแพ่คือปูยามนา	ลาเฮาลาพวกฟ้อนเฮาลา
ลาเฮือนนี้หนีไปเฮือนใหม่	

๒. เข็งบุญบั้งไฟ

ในเวลาจุดบั้งไฟ มีการลำเข็งเพื่อให้บั้งไฟขึ้น ไม่ให้แตกหรือชุก การลำเข็งในเวลาจุดบั้งไฟนี้ เป็นการลำเข็งของบุคคลคนเดียว กลอนเข็งว่าดังนี้

ขึ้นเคอเหล่าเฮย	อย่าได้เสียแสงสร้างบุงป้าไผ่ลอดหาหาง
อย่าได้เสียแสงสร้างบุงป้ายงหาถ่าน	ให้นางผ่านขึ้นฟ้าเมื่อฟ้าสู่พรหม
อย่าได้ลงมากลัวดินแดนชุกแตก	ฟ้าได้แบกขึ้นค้ำนางหล้าอย่าเงียงหงวย
ให้นางทวยทงขึ้นเมืองเทิงเก็งเค็ง	ขึ้นเมื่อเทิงหมอกฟ้าพลคุ่มจั่งค้อยลง
อันว่าสี่ทรงน้องลายทองเจ็ยกระดาษ	อ้ายได้วาดแลแต่ดีแล้วค่องงาม

กันทรงชามกะดิลันสมควรเหมิดคู่อย่าง	ให้อีนางลอคฝ้าเมื่อฟ้าดั่งประสงค์
อย่าได้ลงมาได้จุไฟให้เข้าโลด	โทษเถาะนกอีหล้าเมื่อฟ้าจั่งค้อยลง ละน้ำ
กันบัดนี้ให้เจ้าก่งโคงโง้งให้คนแห่แห่นำ	เจ้าผู้คัลายงามอย่าได้ลงมาได้
อันว่าไหมคำค้อยลายงามเจ้ากว่าหมู	ลายคอกคู่คอกซ้อนทะเลอนเอ้แต่งดี
อย่าได้เสียที่อ้ายผู้สับลายมาแต่ง	คำแลแดงอ้ายกะเอ้ออย่าเวช้ายก่ายหน
อย่าได้เสียที่อ้ายผู้สับลายหาถ่าน	หาทางกะพ่องนี้มาเอ้อชู้อัน
ให้อาพระจันทร์เป็นเพื่อนเอาเดือนดาวเป็น	อีลายงามแก่นชู้ไปถ้อนก่อนพี่ชาย... น้ำ
หมู	ไปหาหีไว้ถ้าอ้ายตาเว็นค้อยจั่งอ่วยลง...
ไปสาเด้อหล้าไปหาเมียไว้ถ้าพี่	น้ำ

การแข่งโดยขบวนพื่อนรำของคุ้มต่างๆ ที่มาแห่แห่นั้งไฟของตนจะสวยงามน่าชม ตามแบบแผนของกรรมศิลป์ ส่วนพวกแข่งที่มาทีหลังการจุดั้งไฟนั้นจะเป็นพวกแก้ศึกริ การแข่งจึงไปในทางสนุกสนานตลกขบขัน เอามั่นเชื่อว่า ตามแบบกรรมสรรพสามิต (ผู้ดูแลการผลิตสุราโดยแท้) แต่ชาวบ้านอีสานก็ไม่เคยแล้งน้ำใจยังสนุกสนานตามกันได้

๑๒. กลอนสี่อง

คำว่า "สี่อง" ได้แก่ **เชิญ** แต่ก่อนชาวอีสานพากันนับถือผี เวลาบ้านเมืองเดือดร้อนหรือลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วย เขาจะเชิญผีมาช่วยขจัดปัดเป่า ผีที่นับถือและ เชิญมามีสองจำพวก คือ ๑. ผีภูมิ ๒. ผีฟ้า (ผีไฟหรือผีแดน ก็เรียก)

ผีภูมิ

ได้แก่ ผีที่เคยเป็นเจ้าบ้านเจ้าเมืองมาก่อน หรือผีภู ผีเขา ผีป่า ผีดงที่มีฤทธิ์เดช ทำคุณ โทษแก่คนได้ ผีฟ้า ได้แก่ ผีจำพวกรุกขเทวดา และกุมมเทวดา เป็นต้น ผีสองจำพวกนี้จะเข้าทรง คน คนที่ผีเข้าทรงนี้จะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ มีอยู่เกือบทุกบ้าน คนที่เข้าทรงนี้เรียกตามชื่อผี ที่เข้าทรง ถ้าเป็นผีภูมิก็เรียกหมอผีภูมิหรือเจ้าจ้ำเป็นผีฟ้าเรียกหมอผีฟ้า เมื่อเกิดเดือดร้อนเพราะ ผีภูมิ ก็ไปติดต่อหมอผีภูมิ หมอผีภูมิจะบอกให้หาเครื่องสักการะ มีดอกไม้ รูปเทียน เป็นต้น ถ้าจัด เครื่องสักการะครบแล้ว นำเครื่องสักการะไปให้หมอผีภูมิ หมอผีภูมิจะเชิญวิญญาณผีมาแล้ว เราต้องการถามอะไร จะแก้ไขอย่างไรถามได้ พอเสร็จแล้ววิญญาณของผีก็จะกลับ

ผีฟ้า

การไปติดต่อหมอผีฟ้าก็เหมือนติดต่อหมอผีภูมิ แต่คนที่ถูกผีฟ้าเข้าสิงจะมีอาการเจ็บไข้ สามวันดีสี่วันร้าย กินไม่ได้นอนไม่หลับ ร่างกายชুবผอม ผันเห็นคนเพศตรงข้ามมาเกี่ยวพาราสี ลักษณะอย่างนี้เรียกผีฟ้าเข้าสิง ต้องเชิญหมอผีฟ้ามารักษาจึงจะหาย หมอผีฟ้าเขามีกลอนร้ายคำ ของเขา ดังตัวอย่างคำเชิญ

ก่อนจะเชิญ ให้ยกขันค้าย้อขึ้นแล้วว่า ถ้าเป็นหมอผีผู้ชายให้ว่า ขอนุ่งผ้าสองวาตะ เตี้ยว ถ้าผู้หญิงให้ว่า ขอนุ่งชิ้นเครือใหม่คำอแม่เฮาคำ บ่นุงผ้าขี้มืนเทิงซ้าเพิ่นต๋อดิน แล้วจึงว่า คำเชิญดังนี้

เชิญเจ้าลงมาเหลนแถวงามงามเว้าค่องค่อง	ให้เจ้ามาเอ้อย่างทางได้ม้ายสาว
เชิญทั้งข้าเสนาพร้อมพริ้ว	เชิญทั้งพวกข้าใช้ให้นำหน้าแห่แหน
มักอันใดสิดั่งให้บ่ขึ้นใจเจ้าจกอย่าง	มักแพรวสัวกะสิซื้อมาแหง
มักแพรวแดงกะสิหามาให้แพรวสะไบคล่องไหล	ก้องกะสิแต่งใส่แขนแหวนกะสิแต่งใส่ก้อย
กะจอนขอยสิให้ใส่	นกเกษแก้วแถวงามงามกะสิแต่ง
ซ้างกะเก้า ม้ากะเก้า สิดวยเจ้าหน่อพุทโธ	ให้เจ้าสิกขึ้นม้าสิจ่าปาโตเจ้าจี
มาขอคแล้วแถวงามให้มันค่อง	ให้เจ้าสิกขึ้นมาจ่าปาส้อยโตจี่มา (เสียงม้าร้อง)
	มาเอ้อย่างทางได้ม้ายสาว

(ประเพณีโบราณ)

๑๓. กลอนเพอะ

คำว่า "เพอะ" คือ หยาบคาย กลอนเพอะเป็นลำยาวชนิดหนึ่งแบบกลอนเจ็ด หมอลำที่ลำกลอนเพอะ คือลำวนเวียนเกี่ยวกับก้นกับดากของผู้หญิงผู้ชาย หมอลำที่มีชื่อเสียงในการลำกลอนเพอะนี้คือ หมอลำคุณถาวรพงษ์ จนคนฟังได้ใส่คำต่อท้ายชื่อของเขาว่า หมอลำคุณหิ ลองพิจารณากลอนของหมอลำคุณหิ ดูครับ

ฟังเคื้อเจ้าทุกเหล่ามาชม	ตัวของผมเป็นคนบ้านนอก
บ้านอยู่ชอกแคมป่าขาดอน	บ่ได้ผ่านถาวรนำเขาจกครั้ง
กลางคืนมาได้ยินแต่เสียงบ่างเสียงนกเสียง	กลางเว็นมาได้ยินแต่เสียงหมูเสียงเป็ดเสียง
หนู	ไก่
บ่ได้ผ่านเมืองใหญ่ปานนี้จักหน	ผมเข้ามาในกรุงจนว่าหน้าหล่า
บ่ได้ผ่านเมืองใหญ่ปานนี้จักหน	เบ็งอันใดกะเฮียงวิไลวิลาส
บ่ได้ผ่านเมืองใหญ่ปานนี้จักหน	เขาเอ็นว่านาย นายเชิญเว่กิ้นเข้า

โดกะดีใจจ้าวหัวงักในคอ
 ขดตะเกาขึ้นใส่กินแล้วลีไป
 เขาเอิ้นกินลาบทั้งกรับทั้งเชิญ
 พออยากจกคอฮากออกพุ่นละเหม
 คนในเมืองเขาเอิ้นรถโดกะเลยดีใจ
 เขาลีให้โตตอกตี้นึกในใจ
 มัน โลดเป็นเค้าเม้าคือเหล็กคือฆาง
 ว่าลีเห็นแผ่นปู่ชู่เป็งเชิงเลยบ่เห็นหยัง
 เลยลวงเข้ากั่มส่องภายใน
 แล่นลุดลุดล้ายล้ายจนว่าตาดลาย
 โดเลยจากไปเบ็งโรงสี
 แอ้มเป็นห้องเกินว่าเป็นตาดู
 โรงนั้นกัันอยู่คนอันห้องคู่ ห้องคู่
 จักว่าแม่นอหยังมัน โชคอีกทีก
 โดผู้ฟังจนว่าใจสับัน
 โดกะเค้าพอโตพอแสงทางนอก
 หาเที่ยวชมดูไปหลายอย่าง
 กับน้ำแข็งบ้าน โตบ้านคงบ้านป่า
 จนบ่มีแนวป่านหุดับหุแ่ว
 วิธีทำให้เป็นน้ำกั้ม
 ไปใส่โอทำให้เป็นกั้อน
 ใช้แต่รับประทานท่อนั้นละเรื่อง
 มีแต่เอิ้นอันหนึ่งสีฟิงฟิงคือคองูเห่า
 คือมีคบบางนั้นละมาแหก
 แล้วจ้งจะเข้าไปพอลมด้ามพริ้า
 สูจี่คร้านบ่ทำกะได้คือเก่า
 มันกะคิกกะคันเอาเองมันดอก

ห่านี่นอภูสิรวบักใหญ่
 นึกในใจว่าเขาสิกราบ
 บาดลีไปเขาโชคถามเอาเงินบ่มีความปาก
 หน้อยบ่แนน ได้ยินเสียงแตรดั่งมาโปดโปด
 ว่าแม่นเขาเอิ้นไปลดหัว โส้งออก
 เลยแล่น ไปมันบ่เป็นจ้งเว้า
 หน้อยบ่แนนเขาจะว่าโรงหนังโตผัดแล่น
 ไปเบ็ง
 ออกโรงหนังไปเบ็งโรงสีเข้า
 จักอียังเป็นสายเส้นน้อยเส้นใหญ่
 คืออิวคือหลาบอดบ่อยาก
 โรงอันนั้นกะมีหมูเจ้าพิน้อง
 เจาะเป็นสูกะบ่น้อยบ่ใหญ่
 มีแต่หมูพวกแจ็กจับกััง
 ดังอยู่คิกคิกบ่มียามหวาง
 จนว่าแอวลักลั่นหลงหยิกหลงโยย
 จนว่าเหือแตกออกเค้าแตกเค้าลม
 โรงน้ำแข็งกะต่างกันหลายพาโล
 ดังกะดังตายหุงตายห้าพาโลพางาน
 จักว่าแม่นหยังแนจจนว่าเหลือจ่า
 มันคุดเอาน้ำที่บ่บั้นขึ้นไป
 เป็นกะบ่ได้ย่อนใช้เวียกใช้งาน
 โรงน้ำแข็งบ้าน โตละบ่ช่างมีเครื่องสายซัก
 สายคิง
 อันหนึ่งคือหลังเต้าแตกแตกทางกลาง
 มันบ่แปลกบ่ต่างแนวใด
 คันสูคุดเอาหญาปากหนั่งจักก่า
 จับเอาเอิ้นงูเห่ามาสูชเข้ากัน
 หน้อยกะน้ำแตกออกเป็นกั้อนน้ำแข็งท้อ
 นั้นแล้ว

ฟังเดอหล้าบุบผังวเจ้าผู้ฟัวดอกก้าม
 เบิ่งไปหลายเลยกลายเป็นมัก
 มันแห่งหนักเข้าไปทวิก้าวน้ำ
 พี่กะมีคือกันนั้นละมันยาก
 กันพี่เป็นกันเทือน้องกะมีโสก
 มันกะคุดคิงกันบ่ตบ่เหยย
 ยังสู้ฮักกันคือเป็ดฮักไข
 ฮู้จักทางของธรรมชาติ
 หนูนขึ้นมาให้หลงใหลฮัก
 เพราะว่าตึกกันนิสัยประกอบ
 พี่ขอภัยเถิดแม่ น้องหล้า
 บอกว่าเจ้าเป็นเวรนำชายเป็นแม่
 หรือมีयाคายเจ้าจักบาท
 โศเดเอาบุญทะเลแม่ น้องหล้า
 โตบ่ช่างมักหลายหนักหนาคือหมู่
 จนปัญญาหัวคิดบ้าบ้า
 โตมักคนบ่ช่างมักหน้า
 กันกะมีต่างกันปอยู่หลายแนว
 บ่อนแก่นแก่นพี่กะบ่อยากเห็น
 บ่อนจีบาคบ่เจบนั่นละเหมใจ
 เจาบ่เจบพี่บ่ครึ่ง
 แม่มีคฟักพริ้าปาดป็นกัน
 โตผู้ข่าให้หมู่เอาไป
 จี้กับเยี่ยวให้หมู่เอาสา
 กับซันสวดหน้าเอ็กสองอัน ท่อนั้นแล้ว

เห็นงามงามพี่แล้วปวดจ้าวจ้าวปานน้ำอั่ง
 ฝาย
 เบ็งคักคักดวงนอกดวงใน
 ส่วนน้องหล้ามีเครื่องสำคัญ
 เจ้ามีดาทังพี่มีเคียว
 เปรียบกับโลกพระอาทิตย์พระจันทร์
 ตั้งแต่เมื่อเฮาเป็นกุมาร
 เมื่อเฮาใหญ่เป็นท้าวเป็นนาง
 ด้วยอำนาจของธรรมดา
 จักแม่นพี่ฮักน้องหล้าบุญจันทร์
 พี่ขอขอบขอหวังอาลัย
 น้องบ่มาให้พี่ถึงเกณฑ์
 หรือยาแม่มีความเมตตา
 อดมาบิวพยาธิพี่บ่ลืมคุณ
 คนทั้งหลายเชื่อว่ามักโบหน้าหมายถึงเหมิด
 กาย
 หมู่ของเพิ่นมักหน้ามักดา
 ไปมักหยิ่งหน้าของบ่มีผล
 โตผู้ข่ามักกันได้หลาย
 สิว่าได้บักแหววมักเหมิดกะบ่แม่
 มักแต่บ่อนเป็นกักกู่กับแก้บ
 แม่เกิดแม่ตายนำสุเซบเซบ
 แนวแม่ญิงตามใจโตมัก
 ส่วนซันสันขาหลังขาหน้า
 ตับแลไตเครื่องในบ่เกี่ยว
 ซันวางขาให้หมอกุณกวอด

หมอลำคุณ ถาวรพงษ์

บ้านแก้งโพธิ์ ตำบลไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

๑๔. กลอนล่องของ

การลำทำนองลากเสียงยาว เรียก ลำยาว หรือลำล่องของ หมอลำผู้หญิงที่มีเสียงไพเราะ และเป็นหมอลำผู้หญิงคนเดียวที่ลำสู้กับหมอลำคุณหญิงได้ คือ หมอลำจอมศรี บรรลุศิลป์ กลอนล่องโจงหรือของ ว่าดังนี้

โอนอ สี่ได้พรรณนาเรื่องลำโจงยาวย่าน
 น้ำมันไหลมาจากเขาทิเบตใหญ่
 กว้างเหนือพื้นล่องลง
 ฮ้อยคดฮ้อยโค้งลำโจงยาวย่าน
 พอมาเหลียวเห็นกำแพงเมืองหลวงพระบางแจ้งข้างชาย
 เห็นแต่ภูเขาดั่งว้ายลัยเมืองนั้นอยู่กลาง
 มันหากเป็นแบบนี้ตั้งแต่ก่อนปางปฐม
 เป็นเมืองหลวงของลาวตั้งแต่คราวหลังพูน
 เหิงนานลำหลายปีแถมถ่าย
 จึงได้คิดค่อยย้ายเมืองกำแพงเก่าหลัง
 ลงมาตั้งเมืองหลวงแห่งใหม่
 คือเมืองเวียงจันทน์พันพร้าวครานั้นต่อมา
 เหลียวไปทางเหนือพูนเวียงจันทน์ปากน้ำจิม
 เห็นแต่ดอนต่อขั้นขั้นต่อแก่งกระแสน้ำปั่นป่วน
 ละจะไปตามทิวถันโพธารามกำบ้านโป่ง
 ละจะไปสายแม่น้ำโจงน้ำหังไหลต่อซังลงแก่งแก่งกะเบา
 เสามาเหลียวไปหน้าดอนทับควงป้องจี
 เห็นแต่ดอนหมากอีติดกับดอนปากเจ้าเวินเข้าท่ากะดิง
 หลิงไปกำดอนนาคำน้ำไหลโซ่
 สุดที่โอ้แล้วโอ้ดีฮ้ายกำฝ้ายเหนือ
 เห็นแต่เฮือชาวค้าจอดแฮอยู่แถมท่า
 เห็นภูผาป่าไม้เขียวสะอ้านแมนบ่งไบ
 ยามเมื่อแลเล็งน้ำตามโจงแจ้งจ่างปาง
 เหลียวไปทางฝั่งซ้ายเป็นบ้านหมูผู้ไทย
 เหลียวเห็นไม้เล็บลำภูชน
 คือสิเพพังหักจุ่มจมลงน้ำ

(ชาย เรียกเจ้าของบ้าน) แม่เต่า แม่เต่า นอนแล้วบ๊อ

(แม่เต่า) เออ นอนแล้วละ

(ชาย) โอ๊ย ปลุกลูกสาวให้กะบาท แค่อ้อน

(แม่เต่า) ปลุกลูกสาวอียัง เด็กตื่นเที่ยงคืนแล้ว มาปลุกมากวนอียัง มือหน้ามือหลังมีอยู่ตัว

(ชาย) โอ๊ย ความอึกความมักมาเล่นกุ่ม กุมใจบ่อยู่ แม่เต่าเอ๊ย ความมักความอึกมาเล่นกุ่ม กุมไว้กะบ่ฟังแล้ว

(แม่เต่า) อย่าสิติแถลงแถลั่งแปลงหลายความปาก บ่แม่นเชื่อข่าวแปงแปลงได้กะบ่คือดอก

(ชาย) โอ๊ย บ่หลุตุนตาหน้า กะหลุตุนตาหน่วย แค่อ้อน แม่เต่า อคหลุตุนตามองก้อง สองเบื้องปากบ่เป็น แค่อ้อน

(แม่เต่า) เออ คั่นว่าจ้งจ้ง กะสิไปปลุกเขาลองเบ็งก่อน "อีนาง อีนาง อีนาง"

(หญิง) หือ

(แม่เต่า) ลูก ลูกมาหาขันหมาก ขันพลูให้ขาเจ้าสูบขาเจ้าเคี้ยวแห่น

(หญิง) โอ๊ย หมูเจ้ากะหยังมาเด็กมาคั่นแท้ ข้อยละนอนแต่หัวค้ำฟุ้น

(ชาย) โอ๊ย บ่มาจ้งไต๋นอ นอนบ่หลับปานไม้ตีแถบ นอนบ่แจบปานไม้ตีคิง เออ แนวใจประสงค์แล้ว เมืองแกว กะคั่นสอดคั่ว แสงตาต้องหน่วยแก้วในถ้ำกะก่นหาหันตัว แนวโตฮักเพิ่น

(หญิง) โอ๊ย ย้านแต่ติแถลงหล่ม ฝนปรินให้ตีหมิ่น ความปากหวานจ้งกด้วย ใจแล้วจ้งมดแดงเต้

(ชาย) โอ๊ย ปากจ้งไต๋ กะหัวใจจ้งจ้งแล้ว ปากว่าแล้วมายม้างบ่เป็น

(หญิง) ย้านแต่เกลี้ยงแต่นอก ทางโนเป็นหมากเคื่อ เกลี้ยงปากบั้ง ข้งข้อปากกะทอ เต้อ้าย

(ชาย) โอ้.. โอ้.. โอ.. โอ้.. โอ... โอ้ย... นา ความอึกเป็นคั้งข้าวขทานกินให้มันอิมนางเอ๊ย ความอึก เป็นคั้งน้ำ บ่อแก้ว ขอให้อาบเย็น พี่ถ้อน เจ้าผู้โถมเขียนแถมแมนหล่ออินทร์แปลง ทรงบ่คือเมืองคน แปลกสาวสวรรค์ฟ้า คือจ้งเทพาลื้อ ลองกลการะเกด กลับเพศเป็นเจ้าชู้ ดูละห้อยเหนียววอน พี่หิวอนมาม้อยม้อย คอยโถมนางจน อ้ายซัน สาวบ้านอื่นเห็นบ่แพ่ คำสิเสี้ยวส่วนบ่สุข... นา...

(หญิง) โอ้... โอ้ย... โอ... นอ... ว่าโอนอ เด็กกะเด็กมาแล้ว คั่นกะคั่นมาแล้วมีแต่สองเฮาเว้านำกัน อยู่หญ้าวาห ญาว ทางน้องหันจ้าวจ้าวทางอ้ายผัดหลายมาละนา... เดียวนี้ทั้งหลายเพิ่นมาเหล่า ได้อ้าย ทางนางเมาน้ำท่า ทั้งหลายเพิ่นเบื่อง่วน ทางน้องผัดเบือตา...

(ชาย) โอ๊ย ความมักความอึกมาเล่นกุ่ม คือเอาสุ่มงุมหัวแล้ว ความอึกความมักมาพอพ คือ เอา กะทองมูไว้ ความมักความอึกมาเล่นขั่นเห็นฟ้าทอฝ่ามือแล้ว

(หญิง) โอ๊ย ความปากเป็นไหลไหล หัวใจเป็นเสี้ยวเสี้ยว หรือเจ้าฝงเกี่ยวไว้ในหั้นหมิ่นดวง กะบ่ฮู้

(ชาย) บ่ได้ติแถลงเว้า เอาลมมาป็นฮูปได้แล้ว คั่นบ่มีกะบ่เว้า มันสิเก๋าเว้า ฟีนี่คั่นมีศีล บ่หลายทางความเว้า หนา

(หญิง) โอ๊ย สัจจะผู้ชายนี้บ่มีจริงจักเทื่อ ลินบ่มีกระดูนี่แปลงเว้ากะหากคือ คั่นสิถือเอามันความจริงนำฟีนี่ มัน

หากเป็นลับลิเห็นสั้นเหง้อนเชิง

(ชาย) โอ้ย นับแต่เป็นลำขึ้นบ่มีเครือมาเกี่ยวอ้อมจักเทื่อ นับแต่เป็นพุ่มไม้เครือสิเกี่ยวกะบ่มี เกลี้ยง ฮอดใบ ไส
ฮอดกระดูก เกลี้ยงฮอดข้าวปลูกปานข้าวปัดลานแล้ว

(หญิง) สัจจะผู้ชายนั่นคือกรวยกะตำห่าง ถิมใส่่น้ำไหลเข้าคู่ตา สัจจะผู้หญิงนั่นคือหินหมักหมิ่น ถิมใส่่น้ำจมบั้ง
โหลดบ่ฟู

(ชาย) โอ้.. โอ้ย.. โอ้อ้อย.. โอ้อ้อย.. นา... คันสิแจ้งขอให้แจ้งจ้งดาว นางเอ้ย คันสิขาวขอให้ขาว คั่งฝ้าย ไสงาม
น้องจ้งแห่วน เก้าสิแจ้งสิบสิแจ้งอย่ามีเมฆมาบัง อย่าให้มีราหูเบียดบังพระจันทร์ไว้ ชาติที่ปลาบตีหางให้ชาว
มองกะเมื่อปล่าว เป็นคั่งพายพบน้ำได้อยู่บ่พบตัง เวินวัง... เอ้ย

(หญิง) โอ้.. โอ้ย... โอ โอ้อ้อย... เจ้าผู้หงษ์คำฝ้ายสิกรายหนองหนีบุงบ่ออ้าย สิไปลงท่งกว้าง บ่มากล้วยบว
ควาย... บ้อ... น้องอยากตายเป็นน้ำให้หงษ์ทองลอยล่อง ใจน้องเป็นจ้งจ้งความเว้า บ่ได้อำ คันบ่อายชาวบ้าน
พออยากเล่นน้ำเมื่อ คองวันคืนสูยามบ่มีเวิน ออกนางเดินปานกระเดื่อง เขาตำ โอ้ย จ้งแม่นกรัระภาคทุกข์
เพราะชายบ่เอาน้อง นางกะนอนในห้อง กรองไปมือลั่นช่อง บุญมี.. เออ.. เอ้ย...

(ชาย) โอ้ย... โอ... โอ้ย... นา... คันพีบ่ได้เจ้าสิไปบวชเป็นเณร นางเอ้ย หนีไปบวชเป็นเณรอยู่กะถิ่นนอนแล้ง เอา
ให้หัวไค้ยแห้งถึงยามแลงตักน้ำมาจุ่ม ให้มันวุ่มอยู่เรื่อยทางแห่งว่ามี... นา..

เดี๋ยวนี้ สมหัวใจ พิจ้งหมายมาหมั้น ฟันแนนปลูกใหม่ นางเอย
สมหัวใจพื่ออยากมานั่งใกล้ นอนลิ้ตะลางเฮือน
ข่านแต่บายเสียมเหียน ลงเฮือนไล่ที แม่นสิหาบ่อนลิ้นางน้องกะไลตี
บุญบ่สมประกอบเกี่ยว สิได้ห่างไกลกันบ่อนาง แม่นจ้งได้ก็ดี ขอให้พันธอฮักห่อกันพันชั้น
สวรรค์เทิงฟ้าเทวดาให้หลิงหล่า ขอให้ดิงจ่องน้ำวนาเข้าใส่กัน... นา...

(ชาย) โอ้ย... ความมักความฮักท้อผู้เขา ความสิเอาท้อแม่ซ้าง ความสิซ้าง เมื่อหน้าเหล่าบ่มีแล้ว

(หญิง) โอ้ย มักกะมักอยู่แต่เนี่ หนีแล้วกะเหล่าลิ้ม ซิมคือน้ำใส่ทรายหลายแห่ง มันหากเป็นริ้วริ้ว โหลถิมใส่่น้ำทาง

(ชาย) โอ้ย... มีสบกะบ่ว่าสิวิก มีปีกกะบ่ว่าสิบิน ผนบ่ริน บ่กินข้าวหมา เป็นท่าบ่กินจวกินควายหนา เกลี้ยงฮอด
ใบไสฮอดกระดูก เกลี้ยงฮอดข้าวปลูก ปานข้าวปัดลานพุ่นแล้ว

(หญิง) โอ้ เจ้าหากปลูกหมากเกลี้ยง เฮียงต้นหมากส้มโอ ชายหากพาโลเว้าตัวหญิงให้เป็นย้อม แต่ได้แล้ว

(ชาย) โอ้อ้อย... โอ้อ้อย... โอ้อ้อย... นา สาวเอ้ย กำลังเป็นสาวขึ้นพญาธรเอาแบ้นปอง ใบหน้าเจ้ากะคอง
ท้องอึ้งเจ้ากะกลม นมเจ้ากะเกลี้ยงเสียงหัวเสียงจางน้องกะม่วน หน้านวลบ่เปลื้อง ข้าวแบ่ง ยามแล้งบ่เปลื้อง
ข้าวหมิ่น หัวซึ้นบ่เปลื้องน้ำข้อมกะงามล่วนบ่หล่าสิ เจ้าผู้ดีเขาอยากได้ ใช้คนมามีมือชาวเทื่อ อยากได้เป็นเมีย
เพราะเขาอยากน่นอยากนี้ เห็นเจ้านั้นผู้ดี พ่อแม่มีเพิ่นขอไว้ โฝมาขอเพิ่นกะบ่ปล่อย เห็นพระนางยังหนุ่มน้อย
เพิ่นแพงไว้ท่าหล่าแยง ชัดภาแลงกะบ่ฮ้าย ชัด ภาวยกะบ่จ่ม ตื่นสวายนานได้กะบ่ป้อย ออยน้องว่าแต่ดี บุญมี...
เอ้ย...

(หญิง) โอ... โอ้... โอ้ย... โอโอ โอ้ยนอ ว่าโอนอ เจ้าผู้นิทาให้สวรรค์ไท โลกคุ้ม ความมักความฮัก มาเล่นคุ้ม

กุมไว้บ่เห็ดคหาย คือสิดายเสี่ยถ่มเป็นมะลิมชิมชี่ เห็นสิดายอ้อหลี คับบ่ได้หม่อมอ้าย มาซ้อนกล่อมแฝง แพงนาง... เอ๊ย คับบ่เป็นตาได้ บ่อยากอยู่ไปคน ได้อ้าย ว่าอยากเอาผิวมาซ้อม แชมเอือนเหย้า หนาวเดือนห้าเฝ้าเอือนเปลมเป่า นางกะกอดเข้าให้ ไผมาเว้ากะบ่เหลียว เขาเทียว มาเหยย ว่านางเอ๊ย ช่างมาบ่มีคู่ น่องกะขดขี้คูในห่องนั่งชง ยังบ่งใจแท้ สายแนนพอสีว่ม ความมัก น่องกรองแก้ว ผัดนั่งเหงา... นอ... คับบ่เอาผัวนี้ บ่มีโผล่เหลียวเบ็ง เกิดมาเหิงใหญ่แล้ว จนสิเต่า แก่ชรา คำจั่งซี้นางน่องกะช่างได้เว้าว่าสังกานอน... เอ๊ย...

(ชาย) โอ้... โอ้ย... โอโอ้... โอ้ยน่า อันซู้คนซู้ชุดดินคั้น หากันมันลำบาก นางเอ๊ย อันซู้คนซู้คาฮากไม้ ยืนให้ต่อกัน นับแต่สิบแม่น้ำ ชาวแม่น้ำ พี่ยังห้อยเป็นแผ่นดินเดียว คราวสิบคิ่นชาวคิ่น สิห้อยเป็น คราวมือ คับบ่คาดจั้น สิชันกิงงายฮ่วม พี่พ้ออยากตายเป็นนกกางก็ บินแต่พี่ เมื่อพูนกะฮ่วมคอน อ้ายกะยังได้เว้าว่าผลาไผบุญมัน... ฮือ... นา

(ชาย) โอ้ย... ฟังความเว้า เอาเอาตั้งแต่ปาก หากบ่เห็นบ่อนบั้นของหมั้นบ่มี วาจันี้ถึงคิบป้อยค่า ซ้อยกะว่าบ่ได้ดี ใจเจ้าบ่เห็น

(หญิง) โอ้ย ฟังความเว้าเอาเอากะบ่เชื่อ พอเมื่อเว้าท่อนั้นทางน่องกะคิดเห็น มันบ่เป็นตาสร้างดอก ต้วนางให้อายเฟิ่น

(ชาย) โอ้ย... เว้าอย่าเว้าไปหลายเถาะ เว้าไปหลายมันขาวมันฮืด บิดพุ่ม ไม้ความเว้าผัดแห่งหลาย คับบ่เป็นตาได้อยากแบกช่างลงสา คับบ่เป็นตาสาอยากแบกกะเชอคอนกะโซ่ คับบ่เป็นตาส้อน อยากรองสวิงมาตากคอนดากจี่ไม้เมื่อต้อนป่าหมากยางดอก

(หญิง) โอ้ย บ่ได้ดอก คับบ่เว้าจั่งซี้มันผิดจากธรรมเนียม เอือนมีผี กะภูมีพระ ลูกมีพ่อแม่ แฮมิจิด มีจอม

(ชาย) มีหยังกะตามเถาะ ฟีนี่คนธาตุไก่อ หัวใจไฟ เว้าแล้วกะอยากชู อัคปิกตูเข้านอน โลกเป็นหยัง มันสิ่งยาคิดตัว

(หญิง) เว้าจั่งซี้มันผิดจากทำนองดีอ้าย ของบ่คือทางหลวงสีล้าง โคมคือฮั่ว ไปสาดีไปหาหน้า ให้คือ ความซาว่า หย่ากันแต่ท่อนี้ทางพี่บ่เกี่ยวพัน

(ชาย) เว้าไปหลายมันสิหลัง หนทางเอาผู้ใหม่เต้ ซู้สิฮ้างได้ฮ่านี่ ชาวบ้านเขาสิหยันเต้ ซ้อยว่า

(หญิง) คับบ่เป็นตาได้ กะหนีไปซุสาทางใหม่ คับบ่เป็นตาได้ให้หาตาเฒ่า ตานายด้านกล่าว พ่อแม่ ผู้อยู่บ้านให้มาด้านกล่าวขอ

(ชาย) จั่งซี้บ่อ จั่งสิได้ โอ้ย คับบ่กะสิได้ลากันท่อนั้นแล้ว

โอ... โอโอ้ย... โอ้ยน่า...

เจ้าหัวคิ่นตีกลองยาม น่องเอย ลงเทื่อ

ลงเทื่อน่องกะถาม อ้ายกะเอื้อ

กะเอื้อเอื้อเอาหน้าหน้าหน้า

บาดหมอลุณชวนซูดึงแขนหลู่เข้าฮ่วม

(หญิง) โอ้ โอ้ย... โอ... โอ้ยหนอ...

แสนสิฟั้นกะเหล่ามาย...

เด็กกะเด็ก คิ่นกะคิ่นมาแล้ว

พี้ถามน่องกะเอื้อเอื้อเอาหน้าหน้าหน้า เอื้อ

เอาหน้าหน้าหน้า คัวบายแขนเจ้า คัวบายไส

เจ้ากะเอื้อ เอื้อเอื้อเอาหน้าหน้าหน้า ความเว้าว่า

บ่เคย บ่เคยน่า...

คับบ่ผลาซาตาเสาบ่ฮอดยอคับเกี่ยว

เสี่ยคายนันหมากแก้วลายเครือดอกผักแว่น

เจ้าบ่แพ้แล้วจักสิตั้งเส้นแค้น
 กล่าไปตามชาติผลาชาตาบ่คาดสิได้
 คนเอื้อนกะห่างกัน คราวมื่อ
 หนี คับบ่มีเงินแต่งแปลง

อยู่ดินส่วมเพิ่นผู้ใด คับเฮาบ่คาดได้
 หัวส่วมเฮียงหมอนนอ้าย คลาดไปนอน
 บ่ได้บ่ได้ อยามาทำยามยามอย่างนี้
 บ่มีบิคา มารดามาขอกะเซากัน

(ชาย) เห็นว่า สิบ่ได้อีหลีบ้อ ขอชุกะคาย

(หญิง) บ่

(ชาย) โอ้ย คับบ่ได้ กะสิลาเมื่อท่อนี้แล้ว ชั้น โอ... โอ้ย... โอ้ย... โอโอ้ย... นา พี่สิปลัดพรากน้อง อยากร้อง
 ไกลอวน นางเอี้ย คือตั้งรามศรจจากสิดาให้ ฤาษีให้ขอรุณหนักหมื่น ขอบ่ขึ้นสิลาเจ้า ข่มใจ บุญคาดได้ โดยตั้ง
 รามเกียรติ์ ทำเทียมขอยกรนุกะยังได้ บุญบ่ให้ย่อยไปบ่หย่อน พี่สิอุ้ม หงอนสิ ลาน้องกะตัวเมื่อ... อ้อ...

๑๖. กลอนพื่อนแบบต่างๆ

ฟังเอาสาฟังเอากลอนพื่อน
 พื่อนจั่งซี้พื่อนผู้สาวลงท่งแกว่งแขนนาย
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าทศกัณท์โลมนาง
 ตอนนารายณ์ปราบยักษ์นทุกข์บุดคง
 การทางพื่อนกะบ่ยากทศกัณท์โลมนาง
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าควายเถิกใหญ่มาเข้าชนกัน
 กูคูบมิ่งดับกูแดกมิ่งกู
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าสาวผมป่งแก้งกึ่งในหนอง
 คุ่มเบ็งคุ่มเบ็ดคุ่มเบ็ง
 ช้อนซิแจ้งเปิดเบ็ง
 คันสิเปรียบกับโพนหัวนากะบ่ท่อ
 ใให้กะบาทไปแห่นลูกเขยไปแห่นเอาไม้ไปแห่หินา
 เฮ็ดมือสิห่างๆ ฟาดลงทางเป
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าคนขาเหย่งเล่นบุญบั้งไฟ
 บ่จักฆ้องจักแจ้งเหย่งเยะนำกัน
 พื่อนจั่งซี้มปลาในน้ำ
 พื่อนจั่งซี้พื่อนลิงหลอกเจ้า
 พื่อนจั่งซี้พื่อนคนสักสุม
 พื่อนจั่งซี้พื่อนเหยียบสักกะลันผู้สาวดำเข้า

ฟังกลอนพื่อนเป็นตอนตักต่ง
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าพระนารายณ์อวดพรหมสี่
 หน้า
 นาคีม้วนหางตอนนี้มีตัก
 นาคีม้วนหางวงยักษ์ตายอ้ากลัก
 มือลูบแก้มลูบคางหลักลบไหล่
 กูตักมิ่งคั้นกูบมิ่งมับ
 หน้อยกะซี้แตกกูไล่กันลงท่ง
 พื่อนจั่งซี้เชื่อว่าพื่อนเอาบุญตักกลองกินเหล้า
 มือเข้าเปิดเบ็งยามเมื่อแลงเปิดเบ็ง
 เปิดเบ็งแล้วเป็นสิ โนน โนน
 พื่อนจั่งซี้พื่อนหลิกแม่เถ่าขอที่ขอทาง
 พื่อนแบบนี้เชื่อว่าพื่อนดาขำติงจ้วแม่ต่าง
 บาดห่างจ้วมันเต้มือแหวเป้งแจ้ง
 กลองกะตีลงไปเป็ดเป้งเป็ดเป้ง
 พื่อนจั่งซี้เกี่ยวข้าวในนา
 พื่อนจั่งซี้ข่มน้ำย่านปลิง
 พื่อนจั่งซี้คนเจ้าบินวน
 พื่อนจั่งซี้เกาคุ่มบักหอยคัน

ปากกะจ๋มไปนำมวบมู้มวบ	พื่อนจั้งซี่ผู้เฒ่านั่งฟังธรรม
หมอบเคนบาทหนึ่ง หมอบสอยบาทหนึ่ง ผู้ฟังบาทหนึ่ง	พื่อนจั้งซี่พื่อนนับเงินตรา
พื่อนจั้งซี่พื่อนแฮ้งมันเส้นเหลียวหาแนวกิน	พื่อนจั้งซี่พื่อนกามันเวิน
หน้อยกะเหลียวเห็นไก่แล้ววับไปสา	พื่อนจั้งซี่พื่อนแหลวมันบินควักไ่ว่ควักไ่ว่
เฮ็ดทำทรงคือปวงทำท่าถวยถน	พื่อนจั้งซี่พื่อนถวยเทวดาเล่นปรางค์เล่น
จั้งน้อยสับลงแห่นก๊กเหล้าลงไป	ช่วง
ฮือมึงต้องฮือจั้งไร	บัจกบัจกแคนแงบแหงแงบแงบ
ฮือฮือผู้ตกเมือกฮ้องฮ้องกลองกลอง	พื่อนจั้งซี่เชื่อว่าลุงทิดใสไถนาหนองม้อง
ฮือมึงฮ้องฮือผู้ดั่งแจ็ง	มือขวาจับไถมือซ้ายจับเชือก
พื่อนจั้งซี่จ้อท่าตีมวย	ควายฮือผู้เขางองหลังขดก่องจ้อง
แม่เฒ่าอยู่บ้านหลานน้อยค้อยไกว	ฮือผู้ค้นเบ็ดแสวงดากตุนพ้อว้อ
แม่ไปใส่หมกไข่มาหา	พื่อนจั้งซี่พื่อนไกวจับอู๋
แม่เลี้ยงม้อนในป่าสวนมอน	นอนสาเดื่อหลับตาสาเดื่อ
อ้ายคำเป็งจีม้าแม่หมัน	แม่ไปนาหมกปลามาป้อน
จีหมานิลก่านปล้อง	โอินซาหลูไซบักคูเอาอ้ายคำเป็ง
ฮือ ฮือ ฮือ ฮือ ฮือ ฮือ ฮือ	ไปบ่ทันม้าคิด จั้งกบิตพาบิน
เหลียวเบ็งแมงย่างชันหัวข้อมใส่หลาน	จีพี่น้องห้องไข่อ่องล่อง
	แม่เฒ่าสิงหลานน้อยลิมฟอยฟ้ากะเตี๋ย
	ชันแล้วนา แม่เฒ่าเอี้ย ฯลฯ

กลอนลำโดย : เปลี่ยน วัฒนสุข บ้านยางน้อย ตำบลละทาย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

คติสอนใจในกลอนลำ

บทบาทหมอลำกับสังคมอีสาน

ดนตรีที่มีเชื้อสายลาวหรือดนตรีอีสานเฉพาะยังคงมีคุณค่าภูมิปัญญาในศิลปะการเล่นพื้นบ้านคือ “หมอลำ-หมอแคน” เช่นเดียวกัน กับภาคกลางภูมิปัญญาในศิลปะเพลงไทยเดิมและเพลงพื้นบ้านแบบต่าง ๆ หมอลำ-หมอแคน เป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านบันเทิง ด้านความรู้ในการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีตครองต่าง ๆ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นแหล่งที่สร้างไหวพริบปฏิภาณต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน ที่สามารถจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี หมอลำจึงมีบทบาทให้ทั้งความบันเทิงและความรู้ไปในตัว

หมอลำนับเป็นมหรสพที่นิยมแพร่หลายในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งได้มีวิวัฒนาการตามลำดับความนิยม แต่ช่วงเวลาจะขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคม ซึ่งค่านิยมนี้จะได้รับปัจจัยทางวัฒนธรรมต่างถิ่นหรือวัฒนธรรมภายนอกมักจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการแสดง เช่น มีการเปลี่ยนแปลงทำนองร้อง มีการเปลี่ยนแปลงภาษา มีการเปลี่ยนแปลงบทวรรณกรรมที่ใช้แสดง มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย เป็นต้น โดยทั่วไปแบ่งได้ ๓ บทบาท คือ

๑. บทบาทด้านความบันเทิง
๒. บทบาทการให้ความรู้
๓. บทบาทด้านชุมชน

บทบาทด้านความบันเทิง

สังคมอีสานในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่ ถือจารีต ๑๒ เดือน (ฮีต ๑๒) และในจำนวน ๑๒ เดือน นั้นจะมีงานบุญประจำเดือน ซึ่งแต่ละเทศกาลนั้นมักจะใช้เวลา ๑-๓ วันในการประกอบพิธีกรรม ขณะประกอบกิจกรรมจะมีมหรสพสมโภชตลอดกลางวันกลางคืน และดูเหมือนว่าจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงาน ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการใช้มหรสพสมโภช(งัน) ส่วนใหญ่จะเป็นเวลากลางคืน เนื่องจากว่างเว้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นเวลาพักผ่อน มหรสพที่ชาวอีสานนิยมมากที่สุดคือ หมอลำ

จุดประสงค์หลักของการแสดงหมอลำคือการนำความบันเทิงมาสู่ผู้ชมผู้ฟัง ซึ่งความบันเทิงนั้นจะแฝงอารมณ์ไว้หลายรูปแบบ เช่น อารมณ์ที่เกิดจังหวะและทำนอง ซึ่งจะมีทั้งความตื่นเต้นกระฉับกระเฉง ความรัก ความอาลัย อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ อารมณ์เหล่านี้จะเกิดจากจังหวะการลำและภาษาที่ใช้ลำ ตลอดทำนองการเอื้อนบทกลอน อารมณ์ที่เกิดจากร้อยเรียงภาษาในรูปของร้อยกรองไม่ว่าจะเป็นบทพูดและกลอนลำเป็นสิ่งที่ชักนำผู้ชมให้อยากติดตามคือ การใช้ภาษาเพื่อนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ตามความต้องการของผู้ลำหรือผู้แต่งกลอนลำที่ได้รับความนิยมนั้นจะต้องประกอบไปด้วยศิลปะการใช้ภาษาตลอดจนสาระต่าง ๆ ที่ผู้ลำต้องการสื่อ ส่วนใหญ่แล้วกลอนลำแต่ละเรื่องจะสร้างมโนภาพทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและภาพพจน์ เนื้อหาที่นำมาแต่งจะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว หรือเป็นเหตุการณ์และเรื่องราวที่ผู้ชมและผู้ลำได้รับทราบหรือสัมผัสมาแล้วซึ่ง

กลอนลำแต่ละประเภทจะใช้ภาษาและเนื้อหาต่างๆ เช่น กลอนเดินดงใช้ภาษาที่เรียบง่าย พรรณนาภาพธรรมชาติอันมี ป่าเขา ต้นไม้ สัตว์ป่าและแสงเร็นไปด้วยอารมณ์รัก กลอนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะใช้ภาษาระดับสูง ขึ้น ศัพท์ที่ใช้แต่งจะมาจากศาสนาโดยเฉพาะตัวละครที่มีในชาดก กลอนเกี่ยวหรือเกี่ยวพาราดีจะเป็นการนำเอาสิ่งต่างๆ มาเปรียบเทียบกับความรักที่มีต่อกันและกัน กลอนตลกอาจเป็นเรื่องราวหรือเรื่องเล่า ที่มีมูลความจริงบ้างนำมาแต่งให้เนื้อหาไม้อารมณ์ขบขัน หรือบางครั้งเป็นการนำเอาเรื่องเพศมาล้อเลียนซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้ใหญ่ ในอดีตกลอนประเภทนี้มักจะนำมาลำในตอนดึก เพราะตอนหัววันเด็กมารวมฟังด้วยจึงไม่เป็นการสมควรให้เด็กที่ยังไม่ถึงวัยได้รับฟัง อารมณ์สุดท้ายคืออารมณ์ที่เกิดจากกริยาท่าทางของผู้แสดง หมอลำบางประเภทต้องออกท่าทางประกอบเพื่อจะสื่อความเข้าใจให้มากขึ้นหรือเพื่อให้เกิดความสมจริงสมจังตามที่บทกลอนพรรณนา เช่น กลอนลำบรรยายท่าทางฟ้อนต่างๆ เป็นต้น

ประการหนึ่งการแสดงหมอลำจะมีรูปแบบการนำเสนอที่ชัดเจน ลำดับการแสดงอาจแบ่งเป็น ๓ ช่วงคือ

๑. การแสดงช่วงแรกจะประกอบไปด้วยบทไหว้ครูบทเรื่องแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมไปทั้งการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี บทกลอนประกาศศรัทธาหรือแจ้งเรื่องราวที่จะแสดง

๒. การแสดงช่วงกลางจะเป็นการดำเนินเรื่องหรือเนื้อหาสาระของผู้แสดงการแสดงช่วงนี้จะใช้เวลามากกว่าการแสดงช่วงอื่น ๆ

๓. การแสดงช่วงสุดท้าย เป็นการบอกกล่าวผู้ชมหรือเจ้าภาพ บทกลอนอันมีเนื้อหาสาระสะท้อนใจพรรณนาถึงความเศร้าเสียใจที่จะได้พลัดพราก หลังจากบทกลอนประเภทนี้แล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงจังหวะและทำนองเพื่อให้เปลี่ยนอารมณ์เศร้ามาเป็นความรื่นเริงด้วยทำนองเดี่ยว ซึ่งเป็นกลอนที่มีจังหวะและทำนองกระชัชและเร้าใจ การลำในช่วงนี้ถึงแม้ว่าจะมีผู้ชมไม่มากแต่ก็ถือว่าสำคัญเนื่องจากสามารถสร้างความรู้สึมห่วงหาอาลัยให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี

บทบาทการให้ความรู้

การแสดงของหมอลำนอกจากจะชมและฟังเพื่อความบันเทิงแล้ว หมอลำยังเข้ามามีบทบาทด้านให้ความรู้แก่ผู้ฟังอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีตได้จากการฟังลำโดยมองไปที่ความสามารถหมอลำเป็นสำคัญ เพราะการจะเป็นหมอลำได้นั้นต้องผ่านกระบวนการอบรมคัดสรรมาเป็นอย่างดี โดยในช่วงแรกเริ่มของการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ส่วนใหญ่จึงจำกัดเฉพาะที่วัดเท่านั้น วัดเป็นแหล่งการศึกษาและส่วนใหญ่ที่ได้รับการศึกษาจะเป็นเพศชายอาศัยโดยการบวชเณรหากไม่ได้ลาสิกขา ก็จะบวชพระภิกษุต่อไป อดีตโบราณอีสานพระที่ผ่านกระบวนการแบบนี้มักจะเป็นพระที่มีความรู้ความสามารถแตกฉานในพระไตรปิฎกตลอดจนนิทานต่างๆ ที่จารไว้ในหนังสือใบลาน นอกจากนี้จะมีความสามารถในการแต่งและคัดลอกหนังสือและบทเทศนาต่างๆ บางรูปเป็นพระนักเทศน์ซึ่งมีความภาคภูมิใจของชุมชนที่อยู่ใกล้วัดเมื่อลาสิกขาชาวอีสานจะเรียกว่า “จารย์ชา หรือจารย์ครู” ก่อนที่จะได้เรียกว่าจารย์นั้นจะ

ต้องผ่านขั้นตอนตามธรรมเนียมของสงฆ์โดยการเถรภาพิเชกหรือเรียกว่าการ “ฮดสง” เป็นการเลื่อนสมณศักดิ์อย่างทีเข้าใจในปัจจุบัน ผู้ที่จะได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์นั้นจะต้องอยู่ในความประพฤติความสามารถและความพากเพียรศึกษาหาธรรมะ ปกติแล้วผู้ที่ได้รับการยกฐานะต้องอยู่ในวินัยฉัยของคณะสงฆ์และชาวบ้าน ซึ่งจะพิจารณาตามความสามารถ โดยหลักก็จะเกี่ยวกับความประพฤติความสามารถและความเพียรศึกษาหาธรรมะ ปกติแล้วผู้ที่ได้รับการยกฐานะจะต้องบวชมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๓ พรรษา ฐานะแรกที่ได้รับคือ “ชา” หรือ “ญาชา” โดยผ่านพิธีเถรภาพิเชก หรือ “ฮดสง” และครั้งต่อไปจะเลื่อนเป็น “ญาคู” พวกจารย์หรือจารย์ครู เมื่อมีการเลื่อนสมณศักดิ์คือ ญาคูหลักคำและพระยอดแก้วหากแต่เดิมเป็นพระนักเทศและนักแต่ง โครกกลอนเทศน์ โดยเฉพาะเทศน์โจทน์ก็เป็นการประชันความรู้ของพระสองรูป เมื่อลาสิกขามาเป็นคนธรรมดา มักจะก้าวเข้าสู่การเป็นหมอลำในที่สุด หมอลำในระยะแรกมีเฉพาะหมอลำผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ จากการสัมภาษณ์ พระครูสมุห์สทธีสมพงษ์ (อดีตหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้านอาจ) หมอลำพื่นระยะแรกในอดีตส่วนใหญ่ยังเป็นฝ่ายชายลำได้ตอบระหว่างฝ่ายชาย ภายหลังจึงเริ่มมีหมอลำผู้หญิงมากขึ้นการเรียนรู้หมอลำฝ่ายหญิงยังต้องอาศัยเรียนจากสำนักของอาจารย์ฝ่ายชายหรือบางครั้งจะเรียนจากพระที่มีความรู้

ด้วยเหตุที่หมอลำส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาก่อนข้างที่จะเป็นระบบจากบุคคลที่ผ่านการบวช ทำให้มีความรู้ทางด้านคติโลกและคติธรรม หากเป็นหมอลำพื่นจะมีความรู้เรื่องนิทานชาดก ซึ่งได้จากการอ่านหนังสือโบราณการประชันกลอนระหว่างคู่ลำ เนื้อหาของกลอนลำส่วนใหญ่จะเป็นร้อยเรียงคำสอนของศาสนาซึ่งสาระจะทัดเทียมกับพระเทศน์ แต่ความพิเศษที่สามารถดึงให้ผู้ฟังชวนติดตามคือการเพิ่มทำนองการนำแคนมาเป่าประกอบ ตลอดจนการทำทางของผู้แสดงจึงทำให้เสริมเนื้อหาที่ต้องการสื่อเกิดภาพพจน์สมจริงสมจัง การประชันกลอนจึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะนอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังแล้วหมอลำต้องมีความสามารถสอดแทรกความรู้แง่มุมต่างๆ ได้ สิ่งที่วัดความรู้ความสามารถคือการถามตอบระหว่างคู่ลำส่วนผู้ชมจะเป็นผู้ตัดสินหากหมอลำฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีความรู้ ไม่มีปฏิภาณไหวพริบการโต้ตอบได้ทันวันลักษณะการลำแต่เดิมจะถือว่าผู้้นั้นแพ้ ผู้ชมผู้ฟังจะโห่เหาะเหยี้ยหมอลำจนต้องกระโดดลงจากเวทีหนีไป บางงานหากเจ้าภาพต้องการประชันจริง ๆ จะต้องว่าจ้างหมอลำไว้หลายคน ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้

ส่วนหมอลำที่เรียกว่า “หมอลำเรื่อง” เป็นหมอลำที่ดำเนินคล้ายกับละครแต่เดิมโครงเรื่องนิยมใช้นิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาดก แต่ปัจจุบันแต่งนิมเรื่องคล้ายละครโทรทัศน์กล่าวคือ เป็นเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของยุคปัจจุบัน เนื้อเรื่องจะไม่เน้นสาระเท่าใดนักแต่จะพยายามดึงดูดอารมณ์ผู้ชมผู้ฟังโดยบทต่างๆ ที่ใช้แสดง นอกจากนี้แล้วนั้นความอลังการของเวที ไฟแสงสี เครื่องขยายเสียง การแสดงตลกหน้าเวที และการแสดงทำเต็นแบบต่าง ๆ การจัดการแสดงหมอลำลักษณะนี้จึงเป็นที่นิยมแพร่หลายอย่างกว้างขวางปัจจุบัน

บทบาทหมอลำต่อชุมชน

หมอลำ เป็นการแสดงศิลปะพื้นเมืองที่มีคุณค่า และมีความสำคัญยิ่งต่อชาวอีสานในอดีต เพราะนอกจากจะเป็นศิลปะที่ให้ความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน สอดแทรกความรู้ ความคิด คติธรรม ความเชื่อ

ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ทำให้คนฟังเกิดความเพลิดเพลิน และมีส่วนช่วยส่งเสริมจริยธรรมคุณธรรม รักษาบรรทัดฐานของสังคม ช่วยอนุรักษ์วรรณกรรมและศิลปะพื้นบ้านแล้ว ยังเป็นสื่อในการถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน เป็นภูมิปัญญาของชุมชนในสมัยที่การศึกษายังไม่เจริญเช่นทุกวันนี้ ถือเป็น การศึกษานอกระบบที่เน้นความประพจน์ สอนให้คนเป็นคนดี และในสมัยหนึ่ง หมอลำยังช่วยเผยแพร่ความรู้ด้านลัทธิการเมือง ซึ่งแนะนำให้ประชาชนเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และให้ความรู้ต่างๆ เช่น การวางแผนครอบครัว การคุมกำเนิด การกินที่ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

ในสภาวะสังคมแบบดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่ยังอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ หมอลำ ได้รับการยกย่องว่า เป็น **ปราชญ์ของสังคม** เพราะเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นควบคู่กับวัด ทั้งนี้ เพราะผู้ที่จะเป็นหมอลำที่ดีได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้หลายด้านและหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี บาปบุญคุณโทษ ค่านิยมสังคม ข้อธรรมะไปจนถึงนิทานชาดก และข่าวสารการบ้านการเมือง อีกทั้ง ต้องมีปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบนเวทีได้อย่างทันท่วงที

กล่าวได้ว่า หมอลำมีคุณค่าความเป็น Folk Art อยู่ที่ลักษณะเด่น ๓ ประการคือ เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เชิงสุนทรียภาพเหมือนศิลปะชั้นสูง มีความใกล้ชิดกับผู้ชม และมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้แสดงกับผู้ดู

นับแต่อดีตมา หมอลำได้มีการปรับเปลี่ยนตนเองมาโดยตลอด ยิ่งในกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคโลกไร้พรมแดนอย่างปัจจุบัน หมอลำก็เช่นเดียวการละเล่นหรือการแสดงพื้นบ้านอื่นๆที่กำลังจะตายหรือเสื่อมไปจากความนิยม จึงต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ปรับจากหมอลำพื้น หมอลำกลอน มาเป็นหมอลำเพลิน แล้วเป็น **ลูกทุ่งหมอลำ** คือ เพลงลูกทุ่งที่ผสมผสานระหว่างทำนองเพลงและทำนองลำเข้าด้วยกัน จนมาถึง **หมอลำซิ่ง** ซึ่งก็คือ หมอลำกลอนแบบใหม่ที่นำเครื่องดนตรีตะวันตก ประเภท วงสตริงเข้ามาผสม ซึ่งหมอลำซิ่งในปัจจุบันก็กำลังเป็นปัญหาที่หมิ่นเหม่ต่อศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เนื่องด้วยลีลาและท่าเต้นที่ออกมาไม่ค่อยเหมาะสม อีกทั้งมักจะมีการทะเลาะวิวาทในกลุ่มวัยรุ่นผู้ชม ทำให้หมอลำซิ่งกำลังจะกลายเป็นวิกฤตของการแสดงหมอลำในขณะนี้ นอกจากนี้ก็ยังมี **ลูกทุ่งตลกหมอลำ** คือ เป็นลูกทุ่งผสมหมอลำอีสาน มีตลกนำ เน้นความบันเทิง และความอลังการของหางเครื่องและการแสดง

อย่างไรก็ดี การปรับเปลี่ยนเพื่ออยู่รอดทั้งรูปแบบและเนื้อหา โดยเฉพาะการปรับให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสื่อในการนำเสนอ รวมทั้งความนิยมของผู้ชมในปัจจุบัน ก็เป็นเหตุให้โครงสร้างบางอย่างที่เป็นศิลปะพื้นบ้านของหมอลำอาจล่มสลายไปได้ในอนาคต ต่อไปหมอลำอาจเหลือเพียงแต่ชื่อ แต่แก่นหลักอาจเปลี่ยนแปลงไป คุณธรรมจริยธรรมที่เคยสอดแทรกอยู่ในกลอนลำ ก็อาจถูกปรับให้เข้ากับกระแสค่านิยมสมัยใหม่ หมอลำอาจกลายเป็นศิลปะพื้นบ้านที่กลายพันธุ์จนไม่เหลือเค้าเดิม ที่วิกฤตยิ่งกว่านั้น คือ อาจสูญพันธุ์ กลายเป็นตำนาน

ของช่วงหนึ่งแห่งกาลเวลาเหมือนการแสดงอื่นๆ ในผลวิจัยดังกล่าว ได้สรุปและเสนอทางแก้ไขไว้ว่า การจะรักษาหรือเยียวยาการแสดง “ หมอลำ ” ไม่ใช่เรื่องที่ชาวหมอลำจะทำได้ด้วยตนเอง เพราะหมอลำส่วนใหญ่ยังขาดวิสัยทัศน์ และเอกภาพเนื่องจากการไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหาจึงเป็นเรื่องที่หน่วยงานของรัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันเป็นเจ้าภาพ สนับสนุนส่งเสริมให้หมอลำสามารถพัฒนาตนเองให้สื่อกับคนรุ่นใหม่ได้ รวมทั้งต้องสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ดังกล่าว ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนหมอลำ อบรมหมอลำรุ่นใหม่ ตั้งสมาคมหรือสมาพันธ์หมอลำเพื่อส่งเสริมเอกภาพและความเข้มแข็งของหมอลำ จัดตั้งพิพิธภัณฑ์หมอลำเพื่อรวบรวมประวัติความเป็นมาให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา

คำถามท้ายเล่ม

๑. จงอธิบายความเป็นมาและวิวัฒนาการของหมอลำมาให้ทราบพอสังเขป.....

.....

.....

.....

.....

๒. หมอลำแบ่งออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง จงอธิบาย

.....

.....

.....

.....

๓. จงยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)

.....

.....

.....

.....

๔. ให้นักเรียนยกตัวอย่างของกลอนลำ และให้เขียนอธิบายถึงความหมายในกลอนลำที่ยกมา

.....

.....

.....

.....

๕. จงเขียนอธิบายถึงคุณค่าที่นักเรียนได้จากการอ่านวรรณกรรมท้องถิ่น : หมอลำ

.....

.....

.....

.....

บรรณานุกรม

- คงฤทธิ์ แข็งแรง . กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้อนอาจ ปริชญานิพนธ์ (กศ.ม.
ไทยคดีศึกษา เน้นมนุษยศาสตร์) -- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
๒๕๓๗๒๕๓๗
- ครุณวิวรรณ พันธุ . ครุภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)วารสารการศึกษา
นอกโรงเรียน (ก.ค. ๒๕๔๖) ๑๖-๑๘ ภาพประกอบ
- จิราวัลย์ ซาเหลา. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ วิทยานิพนธ์
(กศ.ม. การศึกษานอกระบบ) -- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖
- นิติกร กรัยวิเชียร. นางบุญเพ็ง ฝัฝวิชัย ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) พุทธศักราช
๒๕๔๐ สกุลไทย ๔๖,๒๓๕๖ (๑๔ ธ.ค. ๒๕๔๒) ๓๔-๓๖ ภาพประกอบ
- เบญจมาศ เกตุแก้ว. การละเล่นพื้นเมืองภาคอีสาน (หมอลำ-หมอแคน) กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร, ๒๕๒๑
- พีระศิลป์ ชินสอน .ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสำนักงานส่งเสริมหมอลำ กับการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม [electronic resource] วิทยานิพนธ์
(ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา เน้นสังคมศาสตร์) -- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑
- ราตรี ศรีวิไล . กลอนลำชิง : การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย [จุลสาร][ม.ป.ท.] : สำนักงานหมอลำ, ๒๕๓๘
- วนิดา ต้นทอง. จากหมอลำคุณ-หมอลำจอมศรี ถึง 'หมอลำ' นี้จะอยู่คู่หมู่เฮาชาวที่ราบสูงนชั้นสุด
สัปดาห์ ๒,๘๓ (๓-๑๓ ม.ค. ๒๕๓๗) ๕๐-๕๑
- สิริยา สมุทคุปดี. คนชิงอีสาน : ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียงสะท้อนของคนทุกขในหมอลำ
นครราชสีมา : สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๔
- อุทัย กัณหาเรียง . คติความเชื่อและบทบาทของหมอลำธรรมต่อสังคมและเศรษฐกิจกรณีศึกษาบ้าน
ยางคำ ตำบลอิติ้อ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ (ศศ.ม. ไทยคดี
ศึกษา) -- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕
- อินตา กวีวงศ์ . กลอนหมอลำหมูลำเรื่อง หยดน้ำตา หยาดฟ้าสั่งน้อง เล่ม /; โดย อ.กวีวงศ์
ขอนแก่น : คลังนาวิทยา-คลังนาธรรมชาติ, ๒๕๐๔

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

คุณช่วง คุณไฉน ป.ธ.๕ จ.อุตรธานี

คุณทา ทวีศรี บ้านโพหนอง ต.บ้านไทย อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

คุณชาติ คำเนิน บ้านสร้างถ่อนอก อ.หัวตะพาน จ.อุบลราชธานี

หมอลำทองคำ สายแหวด.หัวเรือ อ.เมือง จ.อุบลราชธานีหมอลำศรีจันทร์ ฉวีวงษ์ แห่งบ้านโพหนอง
อ.เขื่องใน จ.อุบลฯ นักล่าพื้นที่แก่งกล้าสามารถของจังหวัดอุบลราชธานี

หมอลำคุณ ถาวรพงษ์ บ้านแก่งโพธิ์ ตำบลไร่ใต้ อำเภอฟิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

หมอลำจอมศรี บรรลุศิลป์ บ้านหนองไม้ตาย ตำบลหนองเหล่า อำเภอม่วง จังหวัดอุบลราชธานี

